

NARRACIONS Y LLEGENDAS

LO PERE ANTON

I.

«La tradició es la ànima dels pobles.»

En mitj de boscós y frescas pradas partides per rechs y torrenteras hont á la primavera hi refilan los rossinyols, y atravessat per la carretera que va de Barcelona á Vich, hi ha 'l poble de Tona. Hi havia en ell, allà per los anys de 1840, una casa de uns ben arreglats menestrals de conciencia honrada que s'ocupavan los días feyners en trevalls de pagés, y 'ls de festa 'ls consagravan á Deu y á alguna senzilla diversió, com la Santa Mare Iglesia mana. Componian la familia en Gayetà, l'amo, que era viudo, una noya de 17 anys que duya 'l pòndol de la casa, y dos germanets mes petits.

Además tenian un mossó pera ajudar al pare.

Lo Pere Anton, ó sia 'l mossó, s' havia enamorat de la jove mestresseta, y 'l pare de aquesta, que 'l conexia bo y trevalla-dór, procedia com qui no se 'n adonés, y quan algu n' hi feya bromas, deya:

—No 'n sé res; ja ho dirán si volen.

Lo temps anava passant, y 'l Pere Anton estava de dia en dia mes encantat de veure l' ordre y bon concert que sa estimada en tot tenia: may á la hora 'ls faltava 'l dinar, la roba de casa era blanca com un glop de llet, los godays estaban grassos fins á rebentar, y 'ls pollets corrian pèl pati alegrant ab son etern piu, piu; en tot y per tot s' hi veyá la seva má, y aixis, com mes anava, mes hermosa la trobava.

Vingué 'l mes de Maig, y en Pera Anton prengué comiat de son amo, com acostumava á fer cada any en semblant época, pera anarsen á segar, primer al plá, y despres á la montanya.

—Francisqueta, digué á la noya; com tu ja saps, tinch algun dineró arreplegat que guardo cuidadosament, y ab lo que guanyaré ara, espero que quant torne 'n tindré prou pera comprar alguna eyna y un xich de paramentet de casa junt ab algun borrech y goday que, un cop ben grassos, podrem vendre pera pagar l' arrendament de las terras y de la casa: tinch quasi la seguretat de que ton pare no te 'm negará, y, axis, adeu Francisqueta, que ab lo cor plé d' esperansa 't deixo pera tonarte á veure molt promte y fer allavoras la felicitat de abdós, no separantme de tu per un may mes.

II.

Al ser al endemá, la colla dels segadors ab sas fals en bandolera, sos barrets de palla de alas amples y sa trompa, sortian del poble cantant ab tota la alegria dels cors joves y senzills. Lo poble quedá ab gran quietut; fora la jovenalla, passat de la conversa de alguna vehina, poca cosa mes se sentia.

Aquell any la sega venia retrasada, aixis que arrivá la festa major, mes totas las noyas la veyan acostarse sense goig ni alegria. ¿Ab qui havian de ballar sent fora tot lo jovent? Bè es veritat que n' hi anirian de forasters, però aquestos ja 's duyan sas promesas, ó s' estimavan mes ballar ab las del seu poble. No obstant, y quan mes disgustadas estavan, y essent ja la vigilia de la festa, arrivá al poble una comitiva de jovés de ciutat que anavan á passar una temporada en l' establiment de ayguas minerals de Ribas. No cal dir que la festa major fou mes lluhida que may; hi hagué bona copla que pagaren ells; se tiraren cuhets, s' aixecá una bomba, y qué se jo quanta cosa mes. Passaren los dos dias com una exhalació; las donzellas de Tona pera res trobaren á faltar á sos minyons, y ab greu pesar vegeren acabarse 'l segon dia de la festa. Al ensendemá, marxaren los forasters; mes no pas tots: un se quedá ab la escusa de que no podia caminar ni per lo tant seguir son viatge en rahó de haberse girat lo peu.

Molts dias feya que sos companys se n' havian anat, y aqueix caminava tant bé com qualsevol altre, pero ab tot y aixó, seguia en lo poble sens que ja donés cap rahó del perque s' hi estava: molts deyan si seria que estava enamorat de la Francisqueta puig los dias de la festa major sempre hi havia ballat, y ara, passava á casa d' ella la major part del dia.

—Ay pobre Pere Anton! deyan algunas.

—Pot ser si que 's pensa casarse ab un senyor, deyan altrás, envejós de la sort que podia tenir la Francisqueta.

Un capvespre se sentí al lluny lo só d' una trompa: los segadors tornavan. La alegría 's pintá en tots los rostres, las mares no dissimulavan lo goig de recobrar á sos fills, y las aymadas de aquestos anavan ab la orella atenta y 'l cap cot pera que no se 'ls veyés la alegre mitja rialla que la esperansa de reveurels feya dibuixar en sos llavis. La nit ja havia vingut á sobre, moltas portas estavan ja tancadas, quan de sobte 'l poble s' omplí d' una armonía bellíssima pera sos habitants; los segadors hi entravan duyent la joia al cor y 'ls diners á la butxaca.

Alegria, segadors:

veureu las vostras aymias,
veureu 'l pare y la mare
y la casa ahont naixiau:

Alegria, segadors,
aquí 'l sol ja no fa por.

Totas las portas tornaren á obrirse y per ellas poch á poch anaren entrant los segadors. En Pere Anton passá per devant de casa 'l Gayetá y, ab molta estranyesa, trová la porta tancada: aná allavoras á veure la seva mare, la qual no volgué que aquella nit la passés á casa son amo, dihentli que ja hi aniria lo endemá: ell la obehí, mes en tota la nit no pogué aclucar l' ull pensant en la estranyesa de trovar aquella porta tancada. Ell mes que cap altre devía esperar que sa estimada se estés á la porta pera veurel quant passaria. Ab eix pensament se llevá molt dematí y 's dirigí á la casa de son amo: tot era quietut en lo poble, tothom dormía encara, mes ab gran sorpresa trová la porta oberta; se ficá dins á la entrada, no hi havia ningú; entrá á la cuyna, tampoch; al celler, tampoch; en lloch hi havia ánima viventa. ¿Si será que hi han entrat lladres? se preguntá ell, mes que hi havian d' anar á cercar allí 'ls lladres, si res hi havia que pogués tentar sa codicia? y ademés, prou se sabría si hagués anat per allí alguna partida de las que com á tots los finals de guerras civils quedan armadas.

En Pere Anton pujá la escala y trucá á la porta de la cambra de son amo.

—Gayetá, li digué, com dormiu ab la porta oberta?

Lo Gayetá 's llevá tot desseguit y, estranyant aixó, aná á preguntar á sa filla si la havia oberta; trucá á la cambra d' aquesta,

y ningú li respongué; torná á trucar, tampoch; la va empenye, la porta no estava mes que ajustada; entrá dins, no hi havia ningú, la cambra estava vuyda; cercá per tota la casa á sa filla, mes tampoch; llavoras ho compregué tot, llavoras feu esment de las mitjas paraulas dels vehins, de las visitas de aquell senyor, y de la agitació de sa filla 'l dia avans y sobre tot, quan havia sentit lo cant dels segadors. En Gayetá deixá caure son cap escapantli una llágrima; en Pere Anton no comprenia res de lo que passava. Després de una estona, lo primer s' aixecá, feu un farsellet, lo passá per dintre de un bastó, y apoyantlo á sa espatlla, digué á son mosso.

—Si algú demana per mi, digas que so anat á Vich á mercat á vendre... á vendre qualsevol cosa, digas lo que vulgas; tu, mentras jo no hi siga, cuyda de tot, fins de mos petits fills: ah! digué com si li vingués una cosa al pensament, mes que 's coneixia ben be que no n' hi tenia d' altre; si algú,—aquí 's passá la ma pel front com per arrancarne alguna cosa y com si no sapigués com dirho:—si algú 't pregunta hont es la noya,—eixa paraula la pronunciá ab gran pausa y com mancantli las forsas pera dirlas—digas que es ab mi.

Y com tement alguna pregunta, surtí precipitadament.

Avans de mitj dia, 'l mosso de 'n Gayetá havia ja comprés tota la seva desgracia, pero callá; quan algú li preguntava qué hi feya tant de temps á Vich son amo, responia que prou feyna hi tenia y que molt li semblava que s' hi tindria de estar encara. Ni á sa mare digué la veritat de lo que passava, mes ab tot se li podia ben conèixer ab lo trist del seu semblant.

Pochs dias després, estava fent lo sopar en la llar tenint prop seu al dos petits fills de la casa que s' adormian, quan sentí trucar.

—Qui hi há? preguntá.

La veu d' en Gayetá li repongué. Impossible fora explicar lo cúmul de pensaments que en aquell moment lo assaltaren.

¿Tornava ella? realment era culpable? no la havia trobada? ó si era aixís, qué n' havia fet? si la duya, qué li diria á ell, y ell qué faria devant d' ella? Tremol y anguniós tenia la ma á la barra de la porta sens esma de obrir: en Gayetá torná á trucar, y ell, sens gosar alçar los ulls de terra y batentli fortament lo cor, va obrir.

En Gayetá entrá portant son bastó al coll y ficat lo farsell que se n' havia endut, del mateix modo que 'l dia que se 'n va anar: derrera d' ell, ab pas indecís y tapantse la cara ab las mans, en-

trá la Francisqueta. En Gayetá s' assegué al escó, mentres ella, que no gosá á entrar á la cuyna, s' havia quedat á un recó de la entrada ahont ni quasi hi arrivava la resplandor de la llar.

—Si tens lo sopar fet, Pere Anton, sopém, digué l' amo de la casa.

Son mosso tingué de apariarho tot com si cap dona hi hagués: soparen sens dir paraula; la maynadeta al veure la cara del seu pare, no gosavan ni á respirar. Quan hagueren acabat, apagá bé 'ls tronchs de la llar despres de haverhi encés lo llum y, agafant á sos fillets, se 'n pujá deixantne un' altre á n' en Pere Anton. Quan eix se trová sol ab aquella á qui tant havia estimat y que tant mal pagá son amor, se li atansá; son cor bo y generós sentia mes compassió que odi y despreci per aquella desdixada, que, aborrida del seu pare, anava á ser la befa y escarni de aquell lloch.

—Francisqueta, li digué ab conmosa veu, no vols menjar alguna cosa?

Un fort sanglot fou la resposta de aquella; ell, mes conmogut cada volta, s' hi atansá mes, y torná á dir:

—Francisqueta!

Aquesta, al sentirlo prop seu, llensá un sospir y fugí á tancar-se á sa cambra.

III.

Lo temps passava tristement á la casa avans tant alegre d' en Gayetá; ara ni las aurenetas hi feyan niu, ni las clavellinas mostravan, sas vermellas flors desde las finestras, ni la Francisqueta cantava tot filant en lo lllindar de la porta, esperant á son pare y á son promés que tornessen del trevall, ni 'ls pollets piulavan puig que no hi havia may llocadas, y la maynadeta que tot ho veyá tant trist, se n' anava á jugar per las altres casas: per la riallera cara de 'n Pere Anton no hi passava may un somriure; sols sos ulls tristos y melancólichs posávanse compassivament demunt la Francisqueta; l' amo no havia tornat mes á dirigirli la paraula, y ella s' estremia cada volta que 'l veyá ó sentia sos passos.

Ni podreu endevinar may com se saben las cosas. Sembla que un vent batxiller ab lo privilegi que te de entrar per tot, se complau en espiarlas y anarlas divulgant despres per tot lo mon d' una correguda.

Per aixó, apesar del silenci d' en Gayetá y de la prudencia d'

en Pere Anton, tot la poble sabia que la Francisqueta havia fugit ab lo senyor de la festa major, y que son pare havia estat fora pera buscarla.

La pobre noya no podia viure de eixa manera: tothom li tirava entretochs, totes sas amigas s' apartavan d' ella, son pare ni tant sols la mirava, y 'l Pere Anton evitava lo dirli cap paraula. Desconsolada y sense saber ahont darla, pregá de tot son cor á la Verge de las Dolors que li dés un camí pera sortir d' aquell estat: un pensament li vingué inspirat sens dupte per la mare dels affigits: confessarho tot al Pere Anton; ell era bó y l' únich que compassivament la mirava. Fet aqueix pensament, se aixecá més aconsolada y esperá una ocasió pera parlarli, ocasió que no era tant fácil trobar, puig, com havem dit, ell la evitava, y además, pocas estonas s' estava á casa. Los dias feyners arrivava de treballar, resava 'l rosari, que deya l' amo, sopava, y se n' anava al llit avans que ningú, y al de bon matí, quan ella 's llevava, ell ja era á treballar: y en quant als dias de festa, ni 'l veyá en tot lo dia: fins se deya si anava á passarlos á casa de una de las amigas de la Francisqueta.

Aqueixa esperá ab paciència que algun dia vingúés la tant desitjada ocasió, y sens dupte aquella á qui tant s' encomaná li feu trobar.

Era un dia de fira á Vich, y en Gayetà, no trobantse molt bó y convenintli vendre unas quarteras de monjetas pera fer un pago, digué á son mosso que hi anés en lloch seu. Lo Pere Anton pujá al graner, omplí 'ls sachs, arreglá despres lo matxo, y mentras aquest menjava sa doble racció en rahó á la caminada que tenia de fer, s' assegúé al peu de la porta tot fent un cigarro.

La Francisqueta, donchs, se trová sola ab ell; son pare era al camp y sos germanets feya estona que havian anat á jugar ó á llaminejar fruyta. Ab los ulls plens de llágrimas se li acostá y li digué ab tremolosa veu:

—Tens l' esmorsá á taula, Pere.

—Bé, digué aqueix.

—¿Que marxas desseguida?

—Per qué?

—Perque voldria parlarte, digué ella ab veu que quasi no 's sentia.

—Un altre dia, Francisqueta, que avuy vaig despressa,—y feu moviment de anar al estable á carregar pera anarsen desseguida y sens esmorsar. Ella que veyá que si perdia eixa ocasió no

era facil que 'n trovés cap mes, revestintse de valor, corregué cap á ell y agafantlo pel bras li digué ab agitació y precipitadament.

—Pere Anton, per lo que més estimas en la terra, escóltam: no 't vinch á demanar que 'm tornis l'amor que per ma culpa he perdut; sols vuy que 'm tornes ta estimació puig que d'ella no 'n só indigne com tal volta tu 't creus.

—Qué pots dirme? preguntá ell ab indiferencia.

—Puch dirte que 'm veig aborrida y despreciada de tothom y, no obstant, hi ha qui pot respondre de la meva ignocencia encara que no estiga exenta de culpa envers tu; envers tu solsa-ment he sigut culpable, y no obstant, de tu es de qui jo espero 'l perdó porque ton despreci es lo que 'm fa patir mes. En Pere Anton feu un moviment pera ficarse al estable, pero ella seguí ab forsa,—ja t' he dit que no 't demanava 'l teu amor, no 'l mereixo, pero vull ta estimació, vull que sápigas que no só indigne de trepitjar la casa dels meus pares.

—Pere Anton, quan tu te n' anares á segar, jo era la criatura mes ditxosa de la terra; las paraulas que tu m' havias dit avans de anarten, acumulavan en mon cap un mon de ditxas, ilusions y esperansas. ¿Per qué no fou sempre aixís? Per mes desgracias vingueren forasters al poble; un d' ells, com ja t' haurán dit, ballá sempre ab mí, vingué tots los dias á casa, me digué paraulas d' amor; jo primer me 'n reya, després acabí per escoltarlo ¿era que la vanitat y l' ergull s' havian apoderat de mi al veurem preferida á mas companyas? ¿era que, oblidantme de mon amor y de ma dolsa y senzilla ditxa, vaig somiar ab la ciutat y sas galas y ab lo luxu y riquesas que podia tenir la esposa de semblant senyor? Havia arriuat á creure que para tal me volia. Un cap al tart, tu feres ressonar la trompa per eixa vall, sens dupte pera anunciar-me á mi ta arriuada: jo 'm vaig estremeixer ¿com havia de presentarme devant teu? qué 't respondria quan tu sabrias lo que jo havia fet en aqueix temps? trista y consirosa estava; quan ell vingué, tot seguit va endevinar la causa de ma tristesa.

—Vols eixirte de aquest pas? me preguntá.

—Y com? responguí jo.

—Mira, 'm digué, á Seva hi ha una rica familia amiga meva que dintre dos dias tornarà á ciutat; ab la meva recomanació 't pendrán per criada, tu t' estarás ab ells, y jo 't podré veure cada dia fins y á tant que 'ns casém.

—Mes mon pare no ho voldrá.

—Y per qué li has de dir al teu pare? quan després ho sàpiga, creu que se n'alegrará al veure á sa filla feta una senyora; ademés, que cap mal haurás comés estante al costat de eixas personas que son molt bonas y te ensenyarán de tot.

La vanitat torná á apoderarse de mi, y la por de presentarme devant teu, junt ab las persuassivas paraulas d'ell, feren que de bon matí y avans tu no tornesses á casa, jo fugís ab ell pera anar á Seva. No pots figurarte la meva temerosa sorpresa quan vegí que lluny de agafar aquell camí n'empeniam un de tot oposat; no tardí gayre en coneixer l'engany de que era víctima, jo volia tornarmen á casa, mes ell m'agafá fortament y no 'm deixá. Sens esperansa de que ningú 'm vingué á dar auxili per ser lluny de poblat, me posí á cridar ab totes mas forsas, y quan mes abandonada 'm creya de tothom, Deu vingué en ma ajuda; la partida del Grabat de Malla havia fet nit en aquell bosch; al sentir mos crits, los lladres s'aixecaren y 'ns prengueren á tots dos. No 't puch explicar lo molt que 'm manxaren, pero jo preferia alló á trobarme sola ab aquell malvat: nos feren pendre via cap á Matagalls y, tal volta acompanyats dels meus plors, deixaren de atormentarme ab sas paraulas.

—Mentres que sias bona coquesa, 'm digué 'l capitá, no tingas por que cap mal se 't fassa.

Jo feya lò que sabia: me feren caminar tant que al capvespre ni dreta 'm podia tenir: al altre dia 'ns assolí una columna de tropa, y 'ns feren estar á tots ben amagats entre las espessas matas fins y á tant que ben lluny foren. Mes tart, tal volta descuberts per algú, tornaren los soldats y comensaren á fer foch: al crit de—salvis lo qui puga que á la Abella 'ns trovarem,—apretá tothom á corre; jo prou hauria tornat á casa, mes lo serne tant lluny, lo temor teu y del pare, y 'l venirne un sempre aprop meu m'ho impedian. Al tercer dia, vejí al pare enrahnar ab lo Grabat: á la fi 's posá á riure, y digué á mon pare:

—No vos enfadeu, Gayetá, que mes nosa 'ns fá que no pas servey la vostra filla, y com ja sé que no teniu diners pera rescatarla, vos la torno de franch, perque, esperant los vostres, me n'aniria gastant dels meus.

—Y qué 's feu del senyor? preguntá Pere Anton.

—No sé si 'l tenen encara, puig no 'l volian deixar que no 'ls hi donés cinquanta doblas que ell escrigué á sa familia que li enviessen aviat, per por de que 'l matessen.

—Es cert tot lo que m'has dit, Francisqueta?

—Es cert com lo sol que 'ns il·lumina, t'ho juro per la memoria de la mare.

Pere Anton desguarní 'l matxo.

—Que no vas á Vich? preguntá ella.

—No.

Y dit aixó, sortí de casa; al cap d' un xich hi torná y, carregant los sachs de monjetas al carro de un amich seu que ab ell venia, li doná las mateixas instruccions que á ell li havia dat son amo. Després d' aixó, s' entorná; la Francisqueta no entenía res de lo que passava, mes no digué ni una paraula, ni tampoch ho contá á son pare.

IV.

Lo sol estava ja als últims de sa carrera pintantho tot d' un color de foch encés, trist y melancólich com son las últimas llums del dia; los pardals movian grandíssima remor entre 'ls arbres de la vora dels torrents y pels teulats de las casas ab sa xarramenta, com volguentse resquitar del mudisme que la xardor del sol los havia fet guardar tot lo dia; las gallinas se n' anavan á joch, y tot en la naturalesa y en las casas, se preparava pera reposar de la fatigas de la diada. Sobte, la trompa dels segadors que 'l Pere Anton havia tocat dias avans per última vegada, segons pensava ell, torná á ressonar per aquellas encontradas: á aquell só, tots los fadrins del poble se juntaren al que la havia tocada, y armats cadescú, no ab la fals, sino ab las armas que tenian, sortiren d' allí. Gran fou la admiració de tota la gent; ningú sabia lo que passava, puig los blats eran ja batuts, com mes segats, per tot, y bonas estesas se 'n veyan per los graners. Ab aqueixa incertitut passaren quaranta vuyt horas; passadas eixas, tornaren tots al poble, pero duhent al senyor que deyan que havia robat á la Francisqueta.

—Y donchs que no havian fugit tots dos? preguntavan la gent.

—Res d' aixó, responian los segadors; la partida del Grabat lo tenia pres de desde que sortí del poble, y nosaltres lo havem anat á rescatar; á fé 'ns ha costat, puig aqueixa gent sempre dormen ab un ull despert. Quan ja 'ns pensavan tenirlos, pam, 'ns plantan una descárrega que ferí á en Bartomeu del bras, y apretan á corre per allí ahont menos nos pensavam: sort tinguerem que 'l capitá s' entrebancá ab una arrel y caygué; tenintlo á ell, diguerem als de sa partida:—Toquem, y toquem; vosaltres nos donareu 'l senyor y nosaltres vos donem lo capitá:—y á fé que 'l tal senyor ha tingut sort d' nosaltres, puig está mes prim

que un fanal, se coneix que la manduca no anava gayre abundant.

—Pero, y la Francisqueta ahont devia ser aquells dias?

—Seria ab lo seu pare com nos va dir lo Pere Anton, perque á no ser aixis, ni aquest s'hi casaria com nos ha dit que farà aviat, convidantnos á tots á la boda, ni hauria anat á deslliurar dels lladres al senyor, esposant per ell las nostras vidas y la seva.

Lo cas es que 'l senyor torná al poble; tothom al veurel y al veurel á casa de la Francisqueta, comensá á dubtar de las murmuracions que sobre aqueixa pesavan. Lo senyor acabá de desvaneixerlas. Ara sols faltava la arribada del amo; lo Pere Anton, no obstant, ja s'ho havia arreglat bé; fentli grans mostres d'amistat, se n'havia endut lo senyor cap á dintre de la casa, perque ningú veyés lo que quan arrivés lo amo passaria, y 'l feu anar á buscar per la noya.

Quan aquest arrivá, sens haver sisquera preguntat perque 'l demanavan, y á dintre 's trová ab lo senyor, s'hi rebaté ab furia tal, que 'l Pere Anton hi corregué desseguida ó sino allí mateix lo matava; foll, no volia escoltar rahons, mes lo Pere Anton li esplicá lo necessari que alló havia estat pera salvar la honra de sa filla que sens rahó anava per totas las bocas. Al pare prou li costava lo avenir'shi, mes al últim hi consentí, emperó sens dir una paraula li senyalá una cambra y 'l Pere Anton hi acompanyá al jove senyor, que d'allí ja no 's va moure.

L'endemá al matí, á l' hora de la aubada, quan tothom en los pobles forans s' alsa á comensar la feyna, lo Pere Anton era al de fora de la casa ab lo matxo que demunt del padris anava acabantse la grana, y al qual guarnia ab la corresponent sella y galotxa; al cap d'una mica 's ficá á dins y eixí ab lo senyor; aquest enrahoná ab la gent que curiosejant havian arribat fins á la porta; los hi esplicá, com la nit avans, la sorpresa de que havia sigut victima per part dels lladres mentres s'estava passejant lo dematí en que va desapareixer; regraciá á tots los fadrins que havian anat á deslliurarlo, y, haventse comiat de tothom, duhent al Pere Anton per mosso de peu, va emprendre camí cap al plá.

Estavan per tocar la oració del mitjdia, y encara que no era dia de festa, sortian de la Iglesia de Tona una comitiva de gent tota endiumenjada. Entre 'ls homens, mes ben vestit y mes ale-

gre que 'ls altres, hi anava nostre conegut lo Pere Anton, y tota ruborosa y callada, entre las donas, la Francisqueta.

Arrivaren á una petita casa rodejada de camps y d' arbres; á dintre de la casa no s' hi veyan grans cosas, mes hi havia tot son menester, endressat y net com una patena. La llar del foch llansava alegres flamas al costat de la marmita en que s' cohia la Col·llarga al cárrech de algunas vehinas, com pera donar la benvinguda y alegrar ab sa viva claror als que acabavan de ar-
rivar.

Al mitj de la entrada la llarga y estreta taula de fusta blanca, ab sas corresponents banchs á cada cantó, estava cuberta per unas blancas y novas estovallas de lli, voltada de plats y culle-
ras, y en mitj, los porrons plens fins á curull de vi blanch, y de vi negre. Lo goig se retratava en tots los semblants, y jamay lo mes opulent festi ha semblat més bo y més delicat, ni ha con-
seguit inspirar la franca alegría que aquest modestíssim pero abundant dinar que donava á tots los allí reunits. Las campanas de la parroquia seguian encara tocant joyosament anunciant als vehins de Tona lo verificat casament.

Al arribar á sa nova casa, la nuvia plegá cuidadosament lo gambeto de son pare y 'l de son marit, y pujant á dalt, guardá en la caixa de sa roba de nuvia sa nova y blanca caputxeta, que havia velat durant la ceremonia: despres desde la finestra de sa cambra 's posá á contemplar los hermosos camps de der-
rera de sa casa que ben conresats deixavan ja espuntar com una sombra de verdor del naixent blat; prop d' aquestos, un camp de verda y tendre hortalissa, li mostrava 'l cuidado que ab tot posava 'l que la acabava de esposar.

—En qué estás pensant, Francisqueta? digué aqueix, que acaba-
bava de pujar y se la estava contemplant sense que ella se 'n adonés.

Eixa girá vers ell sos ulls negats de llágrimas de tendresa y agraphiment.

—Pensava en ma felicitat, pensava en la hermosura y bondat de ton cor, Pere Anton, pensava en lo molt que 't dech, que may te podré pagar, y en ma passada... No pogué acabar; lo Pere An-
ton li clogué 'ls llavis ab son primer bés.

UNA APARICIÓ Á TEMPS

Sant Feliu de Torelló, eix hermós poble banyat pel Ges y besat per los ayres de montanya, vestit al hivern ab sa pura y blanca vesta de neu, y al estiu de flayrosas y galanas flors, alegre tot l' any ab sas blancas casetas y sás sanitosas y murmuradoras fonts y sa divertida jovenalla, havia pres de un quant temps en aquesta part un barnís de tristesa y dol de que tot se ressentia. Los joves del poble, dividits en dos bandos, se duyan l' un al altre una quimera y malavolensa tal que si ab un cop d' ull s' haguessen pogut matar ho hagueran fet, y lo que comensá per un no res, ab venja del un y revenja del altre, havia anat creixent de tal manera que semblava 'l poble un infern. No se sentia parlar allí d' altre cosa; avuy feyan balladas los uns; si hi anava alguna noya de las que concurrían del altre bando, ja la treyan á ballar, pero era pera entrabancar-la y fer-la caure ab grans riallas dels demés. Tot anava per l' estil; si 's trobavan sols un de cada partit, se feyan malbé á cops, y no paravan fins que un ó altre quedava sense forsas. Aquells minyons en altre temps tants bons com senzills y tant treballadors, eran are rencorosos, vagamundos y venjatius; eran de la rassa dels cains.

Lo bo del Sr. Rector prou los hi predicava la pau y la mansuetut.

«Ameuvos los uns als altres: los deya ab l' Evangeli.»

«Tot cor que guarde odi ó rancunia á son germá, no entrarà en lo regne del meu pare.»

«Qui no perdona no será perdonat.»

Y altres cosas per lo estil, mes era picar en ferro fret. Llavoras tractá de darlos fortas penitencias quan anessen á confessar, mes prompte vegé que no era pas aquest lo millor camí, puig succehí allavoras que no hi anavan, y sos trevalls tingué pera tornarlos hi á encarrilar. Qué faré? pensava 'l bon senyor plé de zel pel remat que li estava confiat; y com si sa voluntat era molta, sa capacitat era molt limitada, res li venia al pensament

que li dongués camí pera arreglar aquell negoci, y seguia predicant sense atinar en fer cosa profitosa.

Un dia desde 'l peu del altar, tot dihent la missa, 'ls digué:

—A la hora de la mort, se vos apareixerá 'l Redemptor del mon clavat en creu per nostras culpas, y ensenyantvos son llagat costat y las llagas de sos peus y mans dirá: Per amor á vosaltres prenguí mort y passió, per vosaltres que tant m' haveu ofés, y á qui apesar de tantas injúrias tant estimo. Haventvos jo perdonat tantas ofensas ¿qué haveu fet vosaltres ab los que vos han agraviat? ¿haveu fet per ells algun sacrifici? No, no solsament no haveu pres exemple de mi, tornant be per mal, sino que l' odi y la malavolensa s' ha apoderat de vostres cors y haveu ferit al fill del vostre pare celestial: y aixis, apartauvos de mi, ánimas réprobas, y aneu á gosar de las penas del infern de las que sou mereixedoras, y allí podreu seguir odiantvos y malmetentvos ab més furor que en la terra, ja que ma sanch derramada en lo Calvari de res vos ha servit.

Alguns n' hi hagué que temeren al ohir aqueix discurs y al sortir de la Iglesia prou de bona gana s' haurian abressat ab los altres, si no haguessen estat alguns d' ells que més durs de cor tornavan á sos tretze son tretze.

Una mitjdiada de molta calor, estava 'l bon Rector ab son brevari als dits aspirant lo dols y fresch ayret que entre mitj de un bosch de pins corria, y escoltant lo monóton cantar de la cigala, ben assegut demunt la fullaraca que com una catifa la terra enmantellava. Un enrahonament que sentí prop seu lo tragué de sa distracció: eran quatre ó cinch fadrins del poble que passavan per un dels caminets del bosch.

—Han anat á llogar la cobla pera fer ballas diumenge, deya un.

—Bonas ballas trovarán eixa nit quan tornin: respongué un altre.

—Be, donchs; quedem entesos, deya un tercer, darrera 'ls albas del camí de Sant Hipólit, per allí han de passar, y fem que no 'n quedi cap de viu, aixís acabarem de una vegada.

Lo Rector no sentí mes, ni necessitava sentir mes tampoch. ¿Com ho faré? las prédicas no hi valen ni amenassas ni carinyos: aquesta nit se van á perdre, y jo tinch de evitarho, ¿pero com? Y cavila que cavilarás, com més pensava menos savia com ferho.

Arrivá 'l vespre. Los minyons que havian anat á llogar la cobla, passavan pel camí de Sant Hipólit pensant en la rabia que

tindrian los altres al veure que ells tenian música y balladas. Sobte, se tiraren demunt d' ells, surtint de darrera 'ls albas; sos contraris armats molts d' ells de gavinets, y la batalla comensá; mes ab furia tal, que 's coneixia ben be que no hi havia que esperar misericordia y que uns ó altres havian de quedar allí.

Quan mes al fort estavan, sentiren brandar ab forsa una campana molt aprop seu; giraren los ulls tots esmirats, puig que allà no hi havia cap ermita, y vegeren dalt d' un turó que arrencava del punt ahont ells eran, tot pelat fins al cim en el que hi creixian uns quants pinatons, apareixe per entre aquestos, pero destacantse ben be, un gran Sant Crist rodejat de llums. No us podeu arribar á figurar lo sorpresos que quedaren, y las mortals eynas caygueren de sas mans. Recordantse llavors del últim sermó del Sr. Rector, creguérense mes ferits de lo que realment tots ells estavan, y que era arribada la hora de la seva fi, per lo que se 'ls apareixia Jesús crucificat per dirlos:

—Aneu á gosar de las pénas del infern de que sou mereixedors per las vostras rencorosas passions y per no haver seguit lo meu exemple de no solsament perdonar, sino de morir pels pecadors que m' han ofés.

Y confosos y torbats, presos sos esperits de la temor que 'l mal sempre reporta, se trovaren insensiblement agenollats, dirigint la vista cap al Dèu que 'ls malehia,

Al cap d' un xich lo Sr. Rector acompanyat de las mares y germanas d' ells se 'ls aparegué allí; ellas al veurels tan mal parats, tot eran plors.

—Veyeu, les digué ell, veyeu lo que 'n trauriau de matarvos? lo infern pera vosaltres, y la maledicció de Dèu, dol y miseria pera las vostras familias á las que teniu obligació de mantenir; y un patíbul pels que de vosaltres quedesseu ab vida.

Desde aquell dia, sempre que s' esdevenia alguna qüestió, anavan al Sr. Rector que 'ls la dirimís per por de tornar al passat. Paivagárense per sempre las disputas. Es cert que despres se digué que havia estat lo Sr. Rector lo que havia preparat tot alló, mes es lo cas que ell ab son bon zel torná la unió al poble y que, ab ciencia ó no, tingué 'l cor y valor sufficient pera mostrarse y ser pare, com solen serho 'ls Rectores ab sa bondat, del remat que confiat tenen.

LA FONT DE SAN SALVADOR

Era als últims del mes d'Agost del any del Senyor mil cinch cents quaranta. Dos llechs joves que per son trajo 's coneixia que eran del convent de Jesús del ordre de Sant Francesch, edificat extramurs de Barcelona, anavan pel camí que de Mallorca dú á Santa Coloma de Farnés. Tots aquells camps en altre temps verdejants y plens d'ufana, estavan ara completament migrats, y las plantas raquíticas y quasi secas donavan un aspecte de tristesa á aquellas en altre temps fértils planuras, que causava gran pena: molt de temps feya que 'l cel no havia derramat sobre d'ells ni una sola gota d'aygua.

Los dos viandants entristianse mes y mes cada volta; en lo semblant d'un d'ells, que resplandia de beatitut celestial, s'hi dibuixava un pesar, mentres sa mirada dolça y resignada s'alsava al cel com implorant misericordia: aquest frare era 'l Beato Salvador de Horta, qual fama, per sas virtuts y miracles, s'havia estés per tot arreu.

Ple d'inmensa caritat y amor al prohisme, anava pel mon duhent la llevor de la divina paraula; y, fill com era de Santa Coloma, l'amor á sa terra lo duya allavoras á predicarhi pera que la gent, fent penitencia de sas culpas, aplaquesen la justa cólera de Dèu y fossen lliurats del mals que per ellas havian merescut. Al veure aquell trist quadro de sequedat y miseria, nostre Sant resolgué de redoblar sas prédicas y oracions pera que 'l Senyor lliurés de tanta desgracia á sa estimada terra. Las fonts estavan secas, las deus totas estroncadas, no 's trobava ni un rech ahont hi passés gota d'aygua, aixis com tampoch en cap torrent, pera poderhi refescar la assedegada gola: los habitants d'aquellas comarcas tenian de beure aygua de las bassas ó sots, succehint ab aixó que 's desarrollavan unas fortas y malignas febres que no tenian cura.

Pujant amunt pel riu d'Arenas,—ja feya moltas horas que

caminavan,—lo company de Salvador s' assegué á la entrada d' un bosch que hi ha al costat del riu, á l' altra part y mitja hora avans de arribar á Santa Coloma: las alzinass sureras de que 's componia 'l bosch aixecaren tristement sas branca mitj secas al cel com demanantli misericordia; ni una mata ni un romaní 's veyá verdejar, y al cim del turó 'ls arbres ja 'eran morts de set.

—Salvador, digné, mentres s' asseya, com aquets arbres, jo també desfallesch. Y efectivament, la set mes que la gana y 'l cansament los tenia aclaparats; tot lo dia havian caminat ab un sol abrassador, y no havia passat per sa boca ni una molla de pa ni una gota d' aygua, y qui sap quant de temps feya que 'ls hi succehia altre tant, puig no duyan may cap provisió.

Salvador, veyent l' estat del seu company, s' atansá á una roca que dalt d' un marge de la vorera del riu hi havia, donáli un cop ab lo palmell de la má alsant son fervorós prech á Dèu y brollá una font de claras y frescosas ayguas.

Dèu benehí la acció de son servidor prometent per boca d' un àngel que tots los que d' aquella aygua beguessen quedarian guarits de la febre, y que may, per sequedat que hi hagués, minvaria 'l doll d' aquella font nascuda per las oracions y mérits de tant gloriós Sant.

Y aixis ha sigut: per molt de temps que passe sense ploure, per molta sequedat que hi haja, per mes que s' estronquin tots los manantials, aquella font raja sempre igual: unicament quan s' han volgut fer escavacions pera trobar lo lloch de sa naixensa, llavoras para la font de dar sas ayguas y no torna á mormolejar fins que la deixan tranquila altre volta.

Los habitants de Santa Coloma, en agraphiment al Sant, hi feren una capelleta pera honrar sa memoria, donantli 'l nom de Font de Sant Salvador, per mes que la Iglesia tot just l' haze beatificat; y encara totas las nits hi encenen la grossa llantia de llautó que penja devant de sa imatge col·locada al bell sobre de la font. Aquella llum serveix també de faro si per casualitat algun viatjant se pert per aquells entorns.

Y com que aquella aygua cura de febres y altres malalties, se veu sempre concorreguda la ermita sobre tot en lo dia del Sant, 18 de Mars, y encara avuy hi atrau un gran aplech de gent dels encontorns.

LOS ESPÍAS

La comtesa Eimeruds d' Auvernia, esposa del Comte Borrell, s' estava asseguda prop la gòtica finestra de sa cambra, y á sos peus la jove y bella Teudula, la hermosa filla de Abdelmelich, la de negres y llargas trenas y ulls brillants, jugava ab los plechs de son vestit. Sobte, s' obrí la porta de la cambra y 'l Comte, seguit de sos cavallers, hi entrá.

—Eimeruds, digué atansantse á sa esposa; l' alarb está molt prop de la ciutat; demá pot ser seria adins; aixís es que encara que faltat de soldats, per esser tots, com vos sabeu, ab mon fill en contra d' ells, sortiré eixa nit ab mos braus cavallers pera allunyarlos; poch's som vist ells, molt poch's, mes la falta d' homens la suplirà la sobra de cor: si 'ls allunyo, tornarem promte, y si no, pregueu per mi.

Dels ulls de la comtesa lliscaren duas llágrimas y, besant ab amor las mans de son espós,

—Aneu, aneu, li digué, y que la sort sia ab vosaltres; mes si no es aixís, jo os juro que moriré y ab mi tots los que á la ciutat som, avans de deixarhi entrar l' alarb; aneu, senyor, que jo vetllaré per la nostra honra y per la nostra fé.

Mentres aixís parlava la Comtesa de Barcelona, Teudia, que s' havia alsat promptament quan ells entraren, clavava sas miradas, ara dolsas y melancólicas com una hermosa nit de lluna, ara ardentas y apassionadas, en un dels cavallers que al Comte acompanyavan. Quan sentí que anavan á sorprendre als de sa rassa, son rostre torná més blanch que un lli, mentres posant sa má demunt son cor, semblava com si 'l volgués contenir; sos llavis tremolosos se mogueren sens articular un mot y sas mans suplicantas se estengueren envers lo gentil cavaller; vacil-lá un moment, y caigué en terra. En aquell moment Eimeruds acabava de pronunciar la última paraula; al veure sense sentits á

la gentil y estimada donzella, la agafá en sos brassos, y 'l jove guerrer hi corregué també esclamant:

—Teudia, Teudia, ma estimada!

Ella obrí 'ls ulls y 'l rebujá de sí com esgarriada. Tothom se cregué que lo temor per la vida de son amat havia sigut la causa de son desmay. Eimeruds era la primera en aconsolarla ab tot y que son cor estava ple d' amargura; mes la hermosa filla del desert no escoltava sas paraulas; sumament excitada, sos ulls divagavan d' ací d' allá com cercant alguna cosa mes sens fixarse en cap, sos esblanquehits y tremolosos llavis se movian sens dir res. Los últims cavallers de la comitiva del comte ja havian sortit de la cambra y forsa li fou també ferho al jove enamorat, mes avans torná á atansarse á ella y li besá amorosament las mans. Ella baixá llavors fins á ell, que tenia un genoll en terra, sa agraciada testa, y baix, molt baix, pronunciá eixas paraulas á sa aurella.

—No surtis de la ciutat eixa nit.

Lo cavaller alsá 'ls ulls admirat, mes ella ja havia desaparegut. La Comtesa entrá en la cambra de sa predilecta donzella á la que havia arrancat de la esclavitut y de la falsa religió, y á la que tant d' amor tenia.

—Que avisen á son pare, maná la Comtesa al véurela tan febroso.

—Ah! no, no, cridá la donzella com fora de si, mes creyent que parlava aixis dominada per la febre, ningú 'n feu cas, y pochs moments després, l' antich Abdelmelich, puig ab sa filla havia ell també abjurat la lley de Mahoma, entrá en la cambra d' aquella, feu acatament á la Comtesa, s' atansá á sa filla, y quan la hagué mirada,

—Oh ma filla! esclamá, lo dols consol de ma vellesa, ¿qué t' ha posat en eix estat?

—Tant malalta la trobeu? preguntá Eimeruds.

—Oh molt, molt, ma pobre filla! digué ell pegantse cops al pit y estirantse 'ls cabells.

—¿Qué convé fer, donchs, pera salvarla? torná á dir la Comtesa; ja sabeu que jo la estimo com á una filla.

—Ho sé, senyora, ho sé; no puch oblidar que á ella y á mi 'ns salvareu la vida quan cayguerem en mans de vostres soldats, ni puch oblidar tampoch la sollicitut atenta y carinyosa que per ella haveu tingut, aixis com també per mi: Dèu vos pagarà tants de favors.

—Mes qué hi ha que fer?

—Primer de tot, li convé un gran repos; no permeteu que entri ningú; que no 's' fassa ni 'l mes petit soroll, que ella no digui ni una paraula, y ab un brevatje que jo li daré, pot ser logre aturar lo mal; mes voldriau dirme, senyora ¿qué la ha posada en eix estat? pot ser no feya un quart que jo la havia deixada bona y contenta.

—Y ho estava un moment avans de cridarvos; ¿voleu saber la causa? digué la Comtesa sonriguent, mes tenint sas galtas banyadas de llágrimas,—ha tingut de comiarse de son amat cavaller.

—Oh! feu lo convers obrint desmesuradament los ulls y clohent lo puny; mes contenintse, s' esforsá en fer apareixer un sorris en sos llavis, y girantse humilment á la Comtesa,—Estigueu tranquila senyora, li digué; promte curará ma filla sino es mes que aixó.

Eimeruds surtí de la cambra, y á instancias del pare de Teudia lo deixaren á ell sol pera vetllarla.

—Ningú ab mes cuidado que jo la vetllará, ningú ab mes carinyo la cuidarà, deya ell.

Tant bon punt restá sol ab sa filla, tancá totes las portas y atansantse á ella, apesar de la quietut y repós que, segons digué ell, mol versat en medicina, Teudia havia menester, la agafá de las mans dihentli:

—Que ha succehit, hermosa flor del desert? ahont va aquest nazaren, que aixis t' has conmogut?

Ella feu un moviment pera rebujarlo, mes ell s' aferrá mes á ella y seguí dihent:

—Parla, parla: los moments son preciosos; ta tardansa en respondrem podria ser causa de desgracia pels nostres; tu, á qui 'l Profeta distingeix de tal manera, tú que serás la que 'ns tornis l' óasis de ventura que aquí tinguerem, tu la mes hermosa de las fillas del Profeta, parla y no tardis, perque sinó, si per ta causa 'ls succehía algun dany ¡ay de tu! serás malehida de ton pare y de tots los teus, y no veurás ja may florit lo jardí de ta ventura.

—Oh pare! no exigiu de mi que parli.

—Perque no? serias acàs perjura á la religió de tos pares? ¿t' hauria enganyat la esposa del causador de nostra ruina? Oh ma filla! que no penetrin en ton cor jamay sas pérfidas paraulas; tu y jo som aquí, no mes que pera vetllar pels nostres germans, no pera deixarnos enganyar per las caricias ni paraulas de cap nazaren. ¿Creus tu que si jo hagués volgut no hauria trobat me-

dis de fugir y endúrtemen? mil voltas foram lluny d' aquí, si jo no hagués cregut que aquí 'ls podiam ser á ells mes útils; aixis, ma filla, tu que tens la confiansa de la Comtesa, tu que saps lo que passa, dígasme lo que hi ha avuy, que sento passos per tot arreu y soroll de armas; dígasme ¿ahont va aqueix cavaller que s' anomena ton galant?

Teudia suspirá.

—Parla, torná á dir ell impacient y moventla ab violencia.

—Oh no, no, jamay, digué ella.

—Com no? filla perversa, com no, si jo t' ho mano?

—Per Alá os demano que no 'm feu avuy obrir los llavis, per que 'm sento morir.

L' alarb mirá á sa filla y la vegé realment com agonitzant. Per un moment son cor de pare se enterní, mes tornantse á recordar de sos germans, torná á instarla á que parlés; ella ni tenia forsas pera ferho ni l' amor que tant intensament per lo jove guerrer sentia li deixava fer, pero ell, ara ab caricias, ara ab amenassas, ara ab un mot, ara ab un altre, endeviná lo que sa filla volia callarli. S' havia descubert que 'ls alarbs volian assaltar la ciutat, y surtia 'l Comte y sos cavallers á sorpéndrels á ells. Aixó deduhí de las paraulas d' ella, y ab tot y lo pitjor que estava despres de la escena que acabava de tenir lloch, la deixá y surtí del palau sense que ningú li digués res, com á persona que era benvolguda dels Comtes, y cregudas las guardias de que anava pera alguna cosa convenient; aixis mateix eixí de la ciutat, pensant los centinellas que anava á precedir la marxa del Comte. Un xich despres, tornárense á obrir las portas pera donar pas á aquest y á sos cavallers.

Era ja molt avansada la nit. Na Eimeruds, agenollada als peus de un Sant Crist devant del qual una petita llántia feya una llum vacilant y trista, pregava per son espós. Sobte, li semblá sentir un sospir; girá 'l cap, y per entre la mitj oberta porta vegé passar una ombra blanca; alsás la noble matrona, y al ser prop del llindar, sentí uns passos lleugers que s' allunyavan pel corredor, é hi distingí encara la blancor d' un vel; sumament agitada, cregué que alló era un avis del cel, y que un gran perill los amenassava; cridá á tots sos servidors y pochis soldats que allí quedavan y fent despertar als habitants de la ciutat al so dels bélichs instruments, ordená que tothom, xichs y grans, joves y vells, se prepararessen per la defensa, ca-

descú ab las armas que tingués ó pogués trobar, y que tot aquell que 'n tingués de sobreras y totas las que en lo palau hi havia fossen entregadas. Estava persuadida de una desgracia; l' anar á escometre al exércit enemich ab tant poca gent era una temeritat, y sols son gran valor ó un miracle del cel podia salvarlos: en no sent aixis, l' alarb se rebateria ab mes furor contra la ciutat, y, no estant tots ben previnguts, era fácil que se n' apoderessen.

Poca estona feya que 'l poble s' havia juntat á la plassa, que 's' havian doblat las centinellas ó atalayas y que tothom estava previngut, quan sentiren uns grans crits part de fora de las murallas. La noble esposa de Borrell anava á fer obrir las portas, creguda de que 'ls seus eran perseguits, quan sobte, y entre mitj de una cridoria espantosa, una cosa passá per demunt de las murallas llensada ab la punta de una ballesta y aná á caure al mitj de la plassa. Un crit d' horror resoná per tota la ciutat al mateix temps que, llensat també del mateix modo, un altre 'n caigué al costat d' aquell, y despres de aquest un altre fins á cinchcents que eran los caps d' en Borrell y 'ls que l' acompanyaren. Heus' aquí lo que havia succehit. Al sortir Abdelmelich, havia trobat las avansadas dels alarbs que cautament s' atansavan; al saver la nova que aquell los doná, corregueren ab sos voladors caballs de rassa á darne part; y quan lo Comte fou un xich lluny se trová atacat per retaguardia; los moros l' havian deixat passar, ben amagats, tancant lo pas derrera seu. Admeteren los cristians, ab tot y las grans ventatjás que l' enemich tenia, la batalla, quedant enterament destrossats, y 'l Comte ab los pòchs que quedaren vius, se tancá en lo dastell de Ganta prop de Caldas de Montbuy: despres de una resistencia desesperada, faltats de medis pera defensarse, foren tots morts per los alarbs, y, tallantlos lo cap, los tiraren de aquell modo pera aterrar als de dintre y, atrapantlos desprevinguts, apoderarse de la ciutat. La noble viuda de Borrell restá un moment sens esma, morta de dolor y esglay.

Sobte, una dona, millor diré, una fantasma embolicada ab un mantell blanch mitj cobert per sos llarchs y hermosos cabells d' atzabeja que destrenats portava, se presentá devant sos ulls; son rostre era tant blanch com la roba que la cubria, mes sos ulls eran vermells com la grana; ningú la hauria coneguda per aquella hermosa jovensela que sempre á la Comtesa acompanyava. Fins aqueixa dubtá un moment si era ella; la desditxada donzella, presa de la febra, quasi ni dreta podia tenirse; y

estenen una ma, que semblava la de un cadavre per sota 'ls plechs del mantell.—Preneu ma vida, digué, que jo so la causa de aqueixas morts. Tothom restá admirat al sentirla, y molts cregueren que era 'l mal lo que aixis la feya parlar, mes ella seguí, dirigintse á la Comtesa:

—Haveu recullit á la serp dins vostre si, y la haveu amagada, y ha vingut un dia que la serp ha l lensat verí, y á sa verinosa alenada s' han marcit las flors mes bellas del jardí: quantas voltas vos han vensut, jo n' he tingut la culpa; no estava en lo vostre palau per agraument ni carinyo que os tingués per vostres cuidados pera mi, per haber salvat la vida de mon pare y la meva; no professava la vostra religió perquè en ella cregués, sino pera enganyarvos millor, pera poder aixis mereixer vostra confiança y tramétrela á mos germans per medi de mon pare, venjantnos aixis de nostras passadas derrotas y esperant tornar á conquistar ab eixos medis aquesta estimada y perduda ciutat; avuy ha arribat lo dia de lograrho, y jo puch morir contenta; mos germans que lluyten al altre part de las murallas, digué alsant la veu ab exaltació, ¿me sentiu? ¿esteu contents de mi?

Y tornantse á girar á la Comtesa que horrorisada la escoltava, seguí:

—Y jo, aixis, he causat la vostra desventura, mes també la mia, puig que tambe han mort á aquell que era ma vida.

Y dit aixó, s' arrossegá mes be que caminá fins á estar al peu de un dels caps, y agafantlo se l' acostá als llavis mormolant:

—Flor y esperansa de ma vida, quant promte t' has marcit! Despres seguí parlant sens que ja ningú la entengués; poch á poch sols sos llavis se movian sens que digués res; despres ni aixó feu; havia mort.

Na Eimeruds, passat lo primer moment, recobrá tot son valor y á ella 's degué que la ciutat aquell dia no perdés lo que tant havia costat de guanyar y conservar. Los moros foren derrotats, deixant mils de morts al peu de las murallas de Barcelona, y ella quedá regenta fins á la vinguda del fill de son marit y de Letgarda, lo Comte Ramon Borrell, que era á ferlos la guerra.

Allí ahont caigueren los cinchcents caps s' aixecá una Iglesia, Iglesia que subsisteix baix la advocació dels mártirs Sant Just y Sant Pastor.

Nòta.—La tradició diu que 'ls moros se tornaren á apoderar de la ciutat, mes com no 's trova aixis en cap historia hem cregut millor regirnos per lo que esta diu.

LOS CUATRO DONES ⁽¹⁾

Heus' aquí com una vegada hi havia un jove que estava perdudament enamorat de una gentil y capritxosa donzella, la qual no era pas perque no l' estimés que sempre 'l feya pervaricar, si no solsament pel gust que trobava de veurel ben apurat y desficiós. Ara veureu lo pensament que un dia li esdevingué á la donzella, seguint lo seu intent; y fou que, sent als últims de Maig, li passá pel cap de voler un gros gotim de rahim moscatell. Ho digué al jove y podeu contar lo sorprés qu' aquest se quedaria; no sabia com ferho, mes ella insistí tant, que no tingué altre recurs que anarlos á buscar, y buscá per tot arreu y en lloch va trobarne, aixis es que li aná á dir; mes ella 's posá á plorar y 's desesperá tant, que 'l pobre enamorat no tingué mes remey pera contentarla que anarsen pel mon á cercarlos y no tornar fins á tant que 'ls hagués trobat: Y camina que caminarás, passá per las terras ahont lo sol fortament cremava y ahont lo moresch lluhia sas cubiertas espigas y rossas cabelleras y ahont la calitja quasi li privava de respirar, y ell, pensant en sa estimada, caminava ab mes dalit, y aixugantse las gotas de suor, deya:—Content estich perque conech que m' acosto al terme del meu camí y que trovaré lo que pot cumplir sos desitjos.

Y així era efectivament; al cap de poch l' ayre aná sent mes fresquet, y hermosas vinyas, carregats sos ceps de rossos y madurs rahims, s' oferiren á sa vista. Ell que 's ficá dintre de una y cullí 'l millor moscatell que hi va trobar: mes tantost lo hagué cullit, quan un home d' uns cinquanta anys, de cabells y barba ja un poch grisa y de aspecte sever, pero fornit y robust, se li presentá devant y li digué:

—¿Qui t' ha donat permis pera veremar tant aviat? ¿quí ets

(1) Imitació de un cuento Eslavo.

tú, mortal atrevit, que avans d' hora invadeixes los meus dominis? ton rostre no té encara cap arruga, y tos membres conservan encara massa agilitat pera habitar eixos llochs. ¿Pera qué has vingut?

Comfús lo minyó no sabia que respóndreli; á la fi 's determiná de contarli la veritat: l' home sonrigué.

—Ets encara en lo temps, va dirli, en que 'l cor domina per complet lo seny; no hi fa res, tu vols la maduresa avans d' hora; en aqueix rahim la tens, mes vesten d' aquí depressa que no t' esdevingués algun dany.

Lo minyó, tot anantsen, pogué sentir los crits dels veremadors que 'l volian perseguir per haver entrat en sos dominis: l' home de la barba grisa 'ls contenia.

Y ell, camina que caminarás cap á sa terra, no veyá l' hora de fer lo present á sa estimada pensant en la alegria que li causaria. Aixís es que quan hi arrivá, se n' hi aná desseguida á donarli, mes no fou poca sa sorpresa quan vegé que ja li regraciava y se 'ls quedava; pero que ni casi 'n feya cas: havia passat lo temps de las hermosas nits de primavera, als cants dels rossinyols havian seguit los de las cigalas, y feya una calor que tot ho abrusava. La donzella li digué com allavoras lo que li mancava era un caramell de glas pera minvar la seva gran calor; y heus' aquí altre vegada 'l minyó emprenent via fora 'l poble, anant á cercar la neu ó glas que ella volia.

Y camina que caminarás, passá per las terras ahont un vent fresch feya volar las fullas d' aquí d' allá arrencantlas dels arbres, y ahont las vetillas eran tant fredas que tothom s' asseya á la vora de la llar; arrivá despres als llochs ahont xiula la tramontana no deixant verdejar ni una fulla ni una herbeta, y 's ficá dins d' un bosch en que hi havia un pregon torrent, voltat de centenaris roures al costat de albas y pollanques que mostravan tots tristement sas descarnadas brancas. En mitj del torrent hi havia una plasseta que formava un estany d' aygua gelada y al seu costat y mitj tapada per los plansons d' una grossa alzina rajava una font de claras ayguas que s' anava glassant aixís com queya. Lo minyó s' hi atansá ab tota la joya del seu cor y arrencá un caramell d' aquell glas, mes tant bon punt ho hagué fet quan, obrintse 'l tronch de la alzina tot l' any cuberta de trista fulla, aparegué un vell de blanca cabellera, de front ample y bondadosa cara, vestit ab una roba llarga que li arribava fins als peus. Al seu voltant hi tenia grossos llibres oberts, mapas, esferas, tota mena de instruments químichs y mil altres

cosas que seria llarch anomenar: en lo fons de la cova que s' estenia per darrera l' arbre allà d' enllà del torrent, una munió d' homens y donas tots de nevada cabellera y llargas vestas, s' afanyavan en fer munts de glas y gebre, y alenat demunt de una cascata que prop d' ells hi havia, la convertian en neu.

—¿Quí ets tú, y que vens á cercar en mos dominis? digué 'l vell de nevada testa.

Tant bon punt hagué dit eixas paraulas, un crit ressoná en la cova y tots los que en ella hi havia rodejaren al que havia parlat, brandant grossos caramells de glas demunt la testa del minyó.

Lo vell los contingué y girántseli,

—Parla, ordená ab autoritat.

Lo pobre enamorat no trobá res millor que contar la veritat; y aixis ho feu.

—Oh vanitat de vanitat! digué 'l vell; pero, sia com vulla, eixa es mes noble que las altres. Ja que la tens, empórtaten aquest tros de glas, mes tente comte de ferne mal us perque en eix cas, es mil voltas millor no possehirlo; y en quant á la donzella que aixis te fá corre pera obtenir lo que ella desitja, guárdaten, puig tal volta no es per amor per lo que ho vol, sino pera satisfacer sa vanitat, en qual cas no 't fará felís.

Y dit aixó, torná á cloures la alzina, y nostre minyó s' en torná per lo mateix camí que havia vingut, á trobar á sa hermosa enamorada.

¿Mes creyèu que eixa estigué contenta? Res d' aixó: agafá 'l glas y se 'l guardá; empero havian arriuat los últims dias de Novembre y llavoras li havia passat pèl cap de adornar sa hermosa testa ab dauradas espigas, y com èn lloch n' hi havia, comensá de plorar y de entristirse y queixarse ab tant greu dol, que 'l jove tot pressurós se n' aná altra volta fins qui sap ahont pera trobarlas. Mes tota la terra era erma, y 'ls blats esgrunats en las golfas; aixis es que no n' hi pogué dur cap. La noya, no obstant, insistí y ell, tot desficiós, emprengué una llarga caminata resolt á no tornar sense las tant desitjadas espigas: y camina que caminarás, aná á parar á unas terras ahont encara no queya la fulla dels arbres:—Ja vaig bé, pensá ell; y 's posá á caminar ab mes dalit; per fi, comensá á sentir una gran calor y suant á mars anava fent sa via coneixent que s' atansava á las terras ahont encara hi havia 'l blat per segar. Arrivá á un lloch ahont hi florían margaridoyas y altras menas de flors y ahont los camps estavan engarlandats per encesas rosellas que

entre mitj de las dauradas onas de las espigas se bellugavan. y ell que tot joyós aná per cullirne un grapat, quant sobte s' aparegué á sos ulls un home alt y gros de rossíssima y espessa cabellera, en qual rostre enmorenit pel sol hi brillava la salut y forsa.

—Qué vens á buscar aqui, jovençel? li preguntá.

Y ell tot confós li respongué:

—Vinch á cercar un grapat de espigas pera donar gust á ma estimada que molt las desitja.

—Poch te deu voler ta estimada, digué l' aparegut, quan per un capritxo aixis t' esposa; has entrat en los dominis vedats als mortals en aqueix temps, per lo qual t' has fet reo de mort.

Y al dir aixó, 's trová nostre jove voltat de sers pareguts al primer menos en la estatura que era molt mes petita, los quals anavan tots armats de dallas, forcas, garbellas, y de totas las demes eynas del segar y batre.

—Mes no, seguí dihent l' home alt, contenint ab un gesto als demés; no morirás perque has estat valent esposante aixis, y galant ab la teva dama: té aqueixas espigas per tu tocadas, y jo 't perdono la vida; mes fuig depressa, y no digas á ningú que aqui hi ha l' istiu, perque un altre que vingués sens remey moriria.

Lo jove se 'n aná tot cofoy y la seva enamorada lluhí las espigas ab gran enveja de sas companyas.

Mes la hermosa jovensela no restá per aixó contenta; son enamorat la trová un dia molt mes trista que las altres amigas, y preguntada la causa, li respongué com tenia forts desitjos de lluhir en sos cabells una rosa Alexandrina en lo ball del dia de Nadal, y que havia determinat no casarse sino ab aquell que li dugués.

Ja podeu pensar quan gran no fou lo desespero del pobre minyó ¡després de tants treballs com havia passat! y ab lo fret horrorós que feya, ixqué de la vila y emprenent camí se n' aná á la bona de Deu resolt á cercar per tot lo mon la tant desitjada rosa. Camina que caminarás, aná sentint l' ayre menos gelat; trová florits atmetllers y poch á poch y entre mitj dels gemats prats y amagadas per verdossas y frescas herbas, trová bon aplech de olorosas y modestas violetas; y camina que caminarás, conegué per la admósfera y pels senyals de vegetació de la terra que s' atansava envers lo lloch ahont en abundó creixian las rosas. Y aixis era, donchs pochos passos havia donat en-

tre aquella exuberant y rica vegetació, quan vegé devant sos ulls la mes fresca y mes hermosa rosa que jamay hagués vist, y tant ho era, que ni á cullirla gosava, y sols lo recort de sa estimada y la por de que ab un altre 's casés sino li duya, pogueren obligarlo á arrancar-la. Mes sobte, y, al ferho, sentí un gemech y que la rosa se li desprenia dels dits; ell que 's gira y veu mitj desmayada una donzella de sens igual hermosura.

—Per qué 'm vols fer devallar d' aquí avans d' hora? preguntá al admirat jovensel, que no sapigué que respóndreli.

—M' has pres la meva vida, segui dihent ella, á la que sols pot tornar-me la nostra poderosa soberana, devant de la que t' has de presentar per haver gosat penetrar en sos dominis avans d' hora; mes, no temis, digué agafantlo per la má amorosament, jo intercediré per tú.

Nostre minyó se deixá guiar per sa bella conductora no poguent trauerli 'ls ulls de sobre y descubrintli novas gracias á cada pas que donava. Al cap d' un xich arrivaren al palau de la poderosa regina: tot era allí sorprenent; rius d' ayguas de plata l' environavan, tota mena de pedras preciosas cubrian lo fresch herbey, innumbrables flors de vius y variadíssims colors que ab sa flayre omplian l' ayre fresch y dols de emanacions delitosas, arbres verts y gemats amagant entre sas fullas los nius dels festius trovadors dels boschs que cantavan sens may parar eternas lloansas á la reyna de aquell lloch, tot alló encisá de tal manera al nostre jovensel que no s' hauria cansat may de veurho: de prompte, la veu de la regina 'l tragué de sa abstracció.

—¿Quí ets tú, miserable mortal, qué aixis t' atreveixes á penetrar en eix lloch, vedat en aqueix temps á las miradas humanas? ¿quí ets tú qué ab ta sacrilega ma has profanat una de las nostras sacerdotissas? ¿saps lo cástich que mereixes? nó? donchs eixa ma impía no deu restar en son lloch sino que separada del cos deu ser despres cremada fins á tornar cendra, cendra que 's deu esventar despres envers la regió terrestre; y tos ulls que ab sa mirada han profanat aqueix lloch, y tos peus que l' han trepitjat, dehuen tenir la mateixa fi...

Mentres aixis parlava la sobirana, una munió de faunos, follets y cefirs alats lo voltá pera cumplir eixas ordres, y 'ls fochs follets ó llumenetas de llánguits y diferents colors s' hi atansaren pera exercir son ministeri.

—A no ser, segui dihent ella, que alguna filla d' aqueix lloch te prengui per espós.

La gentil rosa que fins allí l' havia acompanyat, s' agenollà llavors davant de la regina y

—Jo l' accepto, digué.

Al acabar eixos mots, los follets, céfirs y faunos comensaren à ballar y saltar al compàs de la música que feyan los arbres y las canyas al balancejarse, y dels cants dels aucells, en tant que la sobirana d' aquell lloch, agafant à la donzella, la convertí altre volta en rosa, plantantla en lo florit verger, mentres que 'l jovensel sentí un estremeixement per tot son cos y naixer arrels de sos peus y de sos brassos fullas, y tot ell aprimarse fins à trovarse convertit en un roig y ences clavell plantat al bell costat de la rosa, la qual llavors balancejada per l' oreig recolzà llanguidament sas frescas fullas demunt las ardents d' ell, y un bes de infinit amor juntá las duas existencias.

Desde aquell moment, l' ayre lliscá mes pur, novas remors vingueren à confondres ab las de aquells llochs, y 's divisá la terra: havia arribat lo regnat de la primavera.

A la rosa alexandrina li tocá viure en un hermós prat propet d' un bosch, sent per sa gran bellesa la admiració de tots los que per allí passavan, tant, que ningú gosava à tocarla. Lo donzell, al veure que tenia de separarse de sa estimada rosa, pregà tant, que per gracia especial fou convertit en céfir, y anava à besarla constantment foll d' amor per ella; y quant la nit venia, posavas demunt de la corola y besava ab afany sas frescas y rosadas fullas en mitj de las suaus remors de las bellas, claras y plahentas nits de Maig: ella, felis y enamorada, llensava dolsa fragancia y tot son ser revelava la ditxa del seu cor; semblava que parlés; tothom al mirarla deya: es una flor que te vida, es una flor que te vida y amor.

Un dia que ell se 'n entrá dintre 'l bosch, senti los tristos lays d' una donzella, y atansants'hi 's trobá que era sa antiga enamorada, la qual, creyentlo perdut ó mort á causa d' ella, s' havia penedit de tantas exigencias y perills com havia fet passar al jove, y li havia agafat tant gran tristesa, que no feya mes que plorar tot lo dia amagada en aquell bosch. Ell comensá à voltejar al entorn d' ella com volguent aconsolarla, mes sens que ella, absorta en son dolor, ni sisquera se 'n atalayés. Fins que fou nit, y ell llavors se 'n torná, y quan fou allí ahont era la rosa, la trová cuberta de gotas de rosada, y sas fullas avans tant frescas y flayrosas, un xich marcidas, mes ni una queixa surtí dels llavis d' ella ni per aixó lo rebé ab menos amor. Al endemà ell torná à anar à veure à la donzella, y, com lo dia

avans, la trová sola y trista que plorava; comensá de donar mil voltas al seu entorn y á besarla, fins que ella s' en atalayá, per lo molt enamorada que n' estava y volentlo agafar tot era clourer las mans, y may li trobava quan las obria, y á voltas corria pensant que aixis millor lo atraparia, mes ell corria també y se li escapava, y aixis estigueren fins que ja sent molt vespre, fugí ell cap á la rosa. Quan hi arrivá, lo rossinyol cantava en la pollancreda y la puput li responia junt ab la reyneta que vivia entre las herbas del prat; la lluna enviava un de sos místichs raigs, com pera aconsolarla, á la desconhortada rosa que 's moria d' anyoransa, y que, al veure á son enamorat, obrí son cálzer amorosament sens que ni una queixa demostrés lo estat de son cor. Ell pogué veure llavoras ab la claror de la lluna las mustigadas fullas de la rosa, y perdut son fresch y bell color que cubrian las llágrimas ó gotas de rosada.

La donzella á tot aixó estava desesperada; per sa ambició, orgull y vanagloria havia perdut á son enamorat y, plena de passió, quan aqueixa li obrí ben be 'l cor, conegué en lo céfir á son antich y may prou plorat amador.

Per aixó, lo tercer dia, quan aquest s' hi acostá, l' aná seguint, seguint fins que á la nit va veure que 's dirigia á la rosa; ella que se 'n hi va, mes la fosquedat li privá de trobarla. Desesperada, passá alli la nit fins que la celestia li mostrá altra volta, y s' hi dirigí: l' encés sol se mostrá en aquell moment devant de la montanya mes ruent y fort que 'ls altres dias; havia arribat lo istiu. Ella, plena de gelosia, arrancá la rosa, y ell ab la alednada del sol, sentí juntárseli sos membres, pendre cos tot ell, y tot d' un plegat aparegué en mes hermosa forma que avans tenia, sols que en lo front se li veyá com si hi tingues una hermosa rosa.

Llavoras ella li digué:

—Grossos afanys has passat, mes has conquerit los dons de la hermosura com cap altre tinga; aqui tens lo gotim, glas y espigas que per mi un dia tambe anares á guanyar; l' un te donará la prudencia, l' altre 'l saber, y la riquesa l' altre, y ab los quatre dons, felissos serem per tots los anys de la nostra vida.

Y s' esposaren ab festas com may fossen vistas ananthi molta gent de tota la terra, y hagneren, tots los anys que visqueren, que foren molts, complet benestar y ditxa.

LO FARELL

No molt lluny de Caldas de Montbuy y en mitj d' nna feréstega é isarda boscuria, al cim d' un turonet, hi ha una gran casa, avuy quasi arruinada del tot, cubertas d' eura sas parets y son sol encatifat de verdissas.

Tothom mira aquellas ruinas ab certa superstició y fins molts per res del mon s' hi atansarian. Corre la versió de que allí hi habita un gros serpent que ha atravesat duas vegadas la mar, y ab sa sola mirada, ó ab la lluhentor del gros carboncle que porta al mitj del front, enlluherna y fascina de tal manera que l' infelís que l' arriba á veure ja no te mes remey que morir, xuclada sa sanch per la feresta bestia; diu que quan mou sas grossas anellas, fa un terratremol tal, que de qui sap ahont s' ou un soroll com si arrosseguessen grossas cadenas. Preguntant jo si era que 'l serpent fos immortal, puig fa anys y anys, y 'ls que deuria fer, que 's conta la mateixa historia, y de que provenia tot alló, me contaren aquest cas. Tal com me 'l contaren vos lo contaré; si us plau, per ben empleat sia, y sino, alabat sia Déu.

Diu que en temps del feudalisme y quan mes en us estavan los drets senyoriais, los Barons de Montbuy habitavan regularment en altres castells que 'l de vora Caldas tal volta per ser mes grans ó tenir en ells mes dominis. En aquest, no solzament no hi vivian, sino que acabaren per deixar-lo enterament abandonat, sense guarnició ni criats que 'l guardassen, puig sent com era una terra enterament pacífica y en que no hi havia temor de guerra, de fer aixó no corrian cap perill. No tenint allí, donchs ningú, encarregaren los seus assumtos al amó del Farell ó sia de la casa avans anomenada; y com cap poll pica mes que 'l ressuscitat, y ningú té més orgull que 'l que no té rahó de tenirne, succehí que 'l majordom ó administrador fou tan despota que mil voltas mes los hi hauria valgut als habitants de aquells pobles lo tenir en lo castell als seus senyors. No 'ls en

perdonava ni una: al que no satisfeya las pagas, se li enduya fins las pots del llit; lo qui trencava un sol brancalló de llenya pera escalfarse en las fredas nits del hivern, era castigat ab un rigor tal, que á voltas quedava desgraciat per tota la vida; 'l que s' atrevia á mormolar d' ell, pocas horas després espeternegava penjat d' una alta branca; s' abrogava á favor seu tots los privilegis senyoriais, y desdítzat de qui no li prestava vas-sallatje. Si hi haguessen anat alguna volta 'ls castellans, prou haurian procurat de poguelshi dir, mes que fos ab perill de la vida ab que 'ls amenassava 'l déspota vigilant, però aquest ja feya de manera de tenirlos en allunyats donantlos sempre molt bonas novas.

Vingué que un jove de aquellas serras tractá de mullerarse ab una gentil y agraciada donzella, y com li anessen á demanar permís, en sa qualitat de representant dels senyors, ell que 's prendá de la jove en tal manera, que hi consentí, pero ab la condició de que ell devia usar del privilegi concedit en eixos cassos als senyors feudals. Lo donzell hagué de aixó tal coratje que, á haver dut un arma, 'l matava allí mateix; per lo qual fou pres tot desseguida y ficat en una gruta que en sa casa 'l majordom tenia. En quant á la donzella, pogué fugir ab la confusió del moment, y quan ell s' en atalayá, ella ja era amagada en las espessedats del bosch. En va la feu anar á buscar á casa seva y per tot arreu, y fins prometé molt d' argent al que li digués hont parava, y amenassá si no li portavan; ningú 'n sapigué res.

Entretant ella, que no sabia com ferho tota sola y de bella nit dintre 'l bosch y tenint mes por que altrá cosa, havent trobat un forat al peu de un saltant, s' hi ficá, y endins, endins, com mes anava mes ample 's feya la cova y milló 's respirava, cosa que á ella la estranyava molt; sobte, ohí un sospir y després un altre, y ¿qué será, qué no será? ella tota temerosa comensá de pregar de tot cor á la santa Verge. Llavoras li paregué que la anomenavan, y escoltant millor, y ja més coratjosa, sentí com efectivament l' que allí hi havia entre mitj de sos sospirs la anomenava per son nom, aixís com també li paregué ser aquella veu la del seu desposat.

—Com saps que jo só aquí? digué ella ab baixa veu, mes no tant que ell no la pogués sentir.—Tu est aquí? digué ell, mes sorpres que altre cosa, ¿y qui t' ha dut aquí ma aymia? lo nostre butxi s' ha apiadat de nosaltres? ó, bé joh, rabia, te m' ha robat pot ser? preguntá ple de ira y forsejant pera desferse las cordas.

—Oh no! respongué ella ruborosa y dolsament, jo he fugit, y amagantme en una cova he vingut á parar aqui.

—Lo Dèu del cel nos sálva, ma estimada; vina, desfes mos nusos si pots, y fugirem lluny ahont may mes nos trobi.

Y cercant, cercant, lo trobá, guiada per sa veu, y ab molts d'afanys li desfèu las cordas, y felissos y temerosos d' allí sortiren, y feren via cap á Sant Feliu de Codinas y d' allí envers la ermita de Sant Sadurní construhida dalt de la alterosa montanya d' aquest nom, á cinch quarts de Castell-tersol, montanya blava y retallada com la de Mont-serrat.

—Alli, li deya ell tot pujant la espadada y perillosa costa, allí 'ns juntarem pera sempre; despres ja no podrán separarnos, ja no te 'm podrán robar porque ja serás meva; lo Sant anacoreta que hi habita se compadirá de nosaltres, y nos donará la sua benedicció. Camina, amada mia, camina, que encara hi arivarem avans no llustreji 'l dia—li deya veyent que ella, fos per las moltas horas que caminavan, fos per las emocions que havia passat, no podia dar un pas. Despres de molts esforços caygué rendida: ell se frissava, lo cor li deya que 'l mal Farell los perseguiria al trobarlo á faltar, y com era tant temut, por tenia que algu no 'ls hagués vist y no 'ls descubris á las sevas amenassas; aixis es que ab eixa temor, y volent arrivár aviat á la ermita ahont se creya salvat, la agafá en sos brassos, y costa amunt, sens casi alenar.

Trovaren á la porta de la celda; lo bon ermitá jeya en terra tenint una pedra per coixí; al sentir los truchs, y sens preguntar—qui hi ha?—puig sa casa estava oberta pera tothom, obrí. Nostres dos joves se tiraren als seus peus y li contaren la seva historia; ell los feu alzar, los doná un bossi de pa de aglans y unas quantas atmetllas, única cosa que tenia, y 'ls aconsolá prometentlos benehir sa unió tot desseguida y dihentlos que res tenian de temer puig aquella era la casa del Senyor d' hont ningú 'ls gosaria tocar. Mes encara no havia acabat ell eixas paraulas, quant sentí al defora molts passos, y uns truchs redoblats resonaren á la porta.

—Qui hi ha? preguntá 'l bon ermitá faltant per aquell cop á sa costum.

Los dos enamorats se tiraren l' un en brassos del altre.

—Obriu com cent mil dimonis ó tiro la porta á terra, respongueren desde fora.

—Y qui sou vos que ab semblants paraulas demanau á la casa del Senyor? torná á preguntar l' anacoreta.

Imprecacions, blasfemias y amenssas acompanyadas de furiosos cops á la porta foren la resposta. La porta cedí, y aparegué als ulls del Farell y dels que l'acompanyavan, lo demacrat anacoreta ab un Sant Crist á la una ma, y benehint ab l'altre als dos joves que estavan agenollats als seus peus donant-se las mans. La rabia del déspota no tingué mida, y fent una senyal als seus, s'abrahonaren tots demunt del ermitá que s'havia posat al devant d'ells pera escudarlos.

—Fuig d'aquí, ó mors; cridá 'l Farell.

—Matam, si tens pera aixó coratje, mes no intentis que deixi de escudar, encara que sia ab mon cos, al que 'm demana amparo.

—Donchs no 't valdrán tos hábits; ningú may s'ha atrevit á posarse á devant meu. ¿Qui es capás d'oposarsem á mi, á mi que fins dels mes poderosos puch dir que 'n faig lo que 'n vuy?

Y al dir aixó, se li tirá á sobre pera arrancar-lo d'allí: lo Sant anacoreta 's mantingué ferm, semblava que una forsa sobrenatural lo sostingués; lo jove desposat tremolava de coratje, mes son defensor li maná restar tranquil. Rabiós l'infame perseguidor de trovar tanta resistencia, desenvainá sa daga y sa acerada punta travessá fins á clavarse al cor del ermitá, que caigué en terra mormolant:

—In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.

Fora ja l'obstacle que 'l contenia, y sense estremirse poch ni molt per l'assassinat que acabava de cometre se llenzá com llop famolench demunt la misera donzella, en tant que sos companys subjectavan á son amat que, foll y fora de si, y no tenint altrás armas que sos punys, se defensava á cops y á mossadas. Era un espectáculo trist y horrorós lo que dintre la celda del Sant ermitá passava; eix ensangrentat y mort en terra, la donzella mormolant ab defallida veu lo nom de son espós barrejat ab las blasfemias de son raptor, los furiosos cops d'aquell contra tants de sos enemichs y 'ls que aquestos li tornavan; la remor de la tempestat que com per miracle s'havia desencadenat en aquell moment, los xiulets del vent que semblava voler arrencar de soca y arrel als vells arbres, lo soroll de las ayguas que com furiosos torrents per los singles y vessants de la montanya ab furia devallavan, y finalment, la campana que dalt de la capella de la ermita y un xich apartada de la celda, tocava á morts per ella mateixa.

Mes res d'aixó fou capás de contenir al malvat administrador; fugí ab sa preciosa càrrega y quan sent ja á una llunyana

giragonsa del camí, alsá 'ls ulls dalt de la montanya, vegé la figura del desgraciat espós dreta arran arran del precipici ahont havia corregut tant bon punt torná en si del desvaneixement que li produhí la pérdua de sanch que de son nas y boca á doll rajava pels cops rebuts. Llavoras mofantse encara del desdixat, alsá enlayre á la donzella que en sos brassos duya y li mostrá en senyal de triomf. Una estrepitosa rialla fou la resposta del jovesel. Havia locat.

Poch temps després, sense saberse com, desaparegué l' infernal administrador; adins sa cambra s' hi trová una terrible serp que ningú 's vegé ab coratje de matar; corregué la veu que se n' havia endut lo seu cos lo diable, y que sa ánima damnada havia estat convertida en serp y devia habitar en eixa forma y per sempre mes los llochs ahont havia comès tantas infamias. Tothom fugí de la casa malehida, com tothom ne fuig encara, y sos hereus, que sempre lluny d' allí havian viscut á causa de las maldats que ell hi cometia, la deixaren abandonada quedant al poch temps convertida en ruínas: mes com tenian per allí moltas terras que era precis conresar y eran molt lluny de llochs habitats, ne bastiren una al cim mes alt de la montanya del Farell, la qual existeix encara avuy en dia, murada y espitllorada com una fortalesa á causa de las continuas guerras á que don lloch per qualsevol motiu l' esperit belicós dels catalans, y ja tambe, y encara mes principalment, pera lliurarse dels malfactors que sempre abundan despres d' ellas.

La serp, al cap de set anys de haver succehit aixó, atravessá la mar, per lo que ja fou serpent, y al cap de set anys mes, la atravessá segon cop, tornant ab lo famós carboncle al mitj del front, com diuhen que succeheix la segona vegada que la atravessan, estant pera ferho set anys cada vegada. Lo carboncle seria prou pera enriqueir al que tingués valor pera arrancarli, puig es pedra de inestimable preu: mes com ab lo seu sol brill enlluhera y fascina, y com lo serpent xucla llavors la sanch del que s' hi atansa, y com espanta tant lo estrepitós sorroll de cadenas, sia fet ab los anells de la terrible bestia, sia fet ab las grossas cadenas que 'l damnat majordom sacudeix quan s' hi acosta algú, y ab las que 'l té agarrotat lo dimoni, es lo cas que ningú ha tingut encara valor pera anarli á arrencar.

UNA OBRA DE CARITAT ⁽¹⁾

Al altre costat de la riera y quasi al enfront de la casa d'en Jaumet, n' hi ha una altra de més pobre y petita que aquella y que es coneguda ab lo nom de La-Baliarda. Sembla que la desgracia haja fet en ella estatje: en Pere, l' amo, feya moltes setmanas que estava malalt, y la seva dona, volent fer la feyna d' ell perque no 's quedessen despres sense tenir de qué menjar, també havia enmalaltit: sa filla petita, de tres ó quatre anys, havia agafat febres, y pera cuidar á tants malalts, no quedavan sino un noy de vuyt y una noya de dotze.

Un diumenge de bon matí, tant, que encara 's veyia la esmortuida llum de alguna estrella, vaig sortir de casa pera anar á missa primera que la dihuen á eixida de sol: al passar per darrera de casa en Jaumet, sentí una cosa que se 'm tirava demunt, y 'm trobí que era 'l Menut, un gosset que sempre que 'l trobava 'm seguia y m' abrumava á caricias; darrera d' ell aparegué son amo, 'l Jaumet, pero ab un rostre tant trist que 'm feu preguntarli que era lo que tenia.

—En Pere s' está morint, me digué; de bella nit han vingut á buscar á la mare.

Arrivarem á la Iglesia quan un hermós color de rosa y daurat nos anunciava la eixida del rey dels astres. Quan lo senyor Rector hagué anunciat las festas y dit la pecadora, acte de contrició y demés oracions acostumadas, avansant un pas més envers sos feligresos, los digué:

—Germans meus en Jesucrist; lo Pere de la Baliarda está a go nejant; be sabeu vosaltres que son blat encare está per batre y

(1) Entre 'ls qüentos d'en Trueba n' hi figura un que te 'l mateix argument y quasi 'l mateix desarrollo que la present narració. L' hi incluhim, empero, per tractarse d' un fet cert y contat del mateix modo que va succehir. Lo poble hont passá la escena aquí referida es lo de Bigas, en lo Vallés.

que si se li fá malbé, res quedarà pera menjar á la seva familia: avuy es festa y no perdreu lo vostre jornal; jo vós autoriso en nom del fill de Deu que en sa peregrinació pel mon nos encomaná la caritat, jo vos autoriso pera que avuy pogueu batrer lo blat d' en Pere.

Tota la gent, conmoguts, flectaren los gënolls en terra en tant que 'l senyor Rector los benehia en nom del Pare, del Fill y del Esperit Sant.

Al sortir de la Iglesia, en lloch de aturarse á enrahonar per la plassa, emprengueren costa avall, los uns á la dreta, los altres á la esquerra, segons ahont tenian sas casas, comiantse ab un

—Fins despres

los uns dels altres, en las partions dels camins. Jo baixí tambe la costa despres de haver mirat desde la plassa la escena viva y animada que presentavan tots aquells camins y escampadas casas de quals xamaneyas sortian grossas columnas de fum, prova de que las donas s' afanyavan á fer l' esmorsar. Quan arriví á la Baliarda, trobí á la entrada á la noya gran prop del bressol de la petita; lo noy, sense acabar de coneixer la seva desgracia, se entretenia tot solet per allí la era: puji la vella y mitj trencada escala de fusta, y 'm trobí á la cambra del agonisant. Al capsal de son llit, lo senyor Rector ab lo salpasser li tirava aygua beneyta de tant en tant, ó li mullava 'ls llavis ab un xich de vi ranci á falta de cordial; en Pere ja no hi veyá ni hi sentia, sols se coneixia que era viu per la gelada respiració. Era la primera vegada que jo veyá un espectacle semblant; fos aixó, fos la miseria y abandonó que presentava aquella casa hont en tant tristos instants no s' hi trobava mes que l' apóstol de la caritat evangélica, puig á la dona del malalt la havian duta á una altra casa pera que estés mes ben cuidada, lo cert es que vivament me vaig impressionar. Al cap d' un xich, sentí remor, y, trayent lo cap á la finestra, vegí á casi tot lo poble juntat á la era; los uns venian ab son animal pera ferlo batrer, los altres ab las grossas forcas blancas pera girar la palla, altres ab garbells, y aixis tots; las donas venian tambe carregadas ab cistelles cubertas ab un blanquíssim drap de lli, dessota del qual hi duyan, qui ha una dotzena d' ous, quina un pa blanch, quina un cantiret d' oli, una lliura de xocolata ó un porró de vi bo, y aixis totas anaren deixant allí sa ofrena.

No tardaren un moment tants com eran en haver arreglat las garbas al mitj de la era, ni ab tants animals tardá molt en ser

batut lo blat; quan jo me n' aní, ja n' hi havia que feyan lo pa-
ller mentres los altres garbellavan.

A toch d' oració, ó sia al mitj dia, arribi á casa, giri 'l cap
envers La Baliarda, y vegí alsarse per aquell cantó una gran
fumera.

Era la senyal de la mort de en Pere puig lo fum era de la pa-
lla de sa márfeqa que cremava. En Pere era mort, mes, gracias
á la caritat, sa familia tindria encara aquell hivern un bossi de
pa pera portar á sa boca.

LA PLASSA DE LAS BRUIXAS

Recoltzada al peu de la montanya, banyant sos peus en lo caudalós Llobregat, hi ha la vila de Molins de Rey, engarlandada tot l' any ab doble corona de flors y fruytas. Sas salzeredas tant ubagosas y gemadas, son grandíós y monumental pont, los camps que la voltan ab sas estesas de blat cubert per los nombrosíssims fruyters que de tant carregats quasi deixan caurer sa sabrosa fruyta; las moreras pels caminals esperant que 'ls hi arrenquin la fulla de sos llarchs brassos; lo vell y antich palau ab sas foscas parets y amplas finestras, y en la part mes alterosa, y descollant per sobre totas las altres casas, la Iglesia ab sas grossas pilastras y cornisas d' estil Grech, la fan delitosa y agradable com pocas vilas del plá.

Era un dia de la tardor quan vaig serhi per primera vegada. Las pampoladas verdas y ufanosas tapavan las vessants de la costa que té en sa falda á la vila, voltant son cap com la garlanda d' una copa de la edat d' or; lo riu platejava per la banda del devant las voreras dels fruyters, foscos de tanta espessedat, y d' hont se preparavan á sortir los guardians cansats d' omplir fins á curull las portadoras, pera celebrar lo característich ball dels fruyterayres, ab lo fruyter al mitj; per los portals de las casas, rialleras las nóyas anavan treballant en los cuixinets las tant preuhadas puntas, y nosaltres, seguint, seguint, pujarem fins á la Iglesia y de alli tombant per lo derrerera y passant pel cementiri, agafarem per una pujada fonda y pedregosa, adornada sols d' arsos y argelagas, y anarem á parar á una esplanada de forma circular, seca y erma, hont no mes hi creix l' agram y la canyota, y que té per únich ornament un gran munt de pedras al mitj.

Aquella es la *plassa de las bruixas*. La vista que desde alli 's descubreix es hermosíssima: al lluny lo Montserrat ab son bell color blau, rodejat á las tardes d' una aureola d' or y grana que en hermosos raigs li envia 'l sol ponent, ab sas altas y punxa-

gudas crestas que semblan las columnas d' una majestuosa catedral, ab la inmensitat del cel per volta, y ab la faixa de núvols que cubreix son basament de llarch á llarch com si volgués separar á la Verge de la terra; mes aprop lo Llobregat estenen-se per lo plá com hermosa cinta de plata; al lluny una munió de montanyas que van perdentse per son color fosch, y tot arreu una verdor gemada que contrasta ab la erma sequedat d' aquell tris siti.

Heuse aquí lo que de ell se conta.

Diu que vivia á Molins de Rey un jove que, com del plá, y mes de vila, y haventlo descuydat una mica massa 'ls seus pares, surti bastant dolent, tant, que era de tothom aborrit. Vingueren las quintas, y li tocá al minyó la sort de soldat; á ningú va doldre sino es á una pobre noya vehina seva á la que ell havia sapigut enamorar.

Impossible es contar las llágrimas que ella va llesar; lo seu dolor fou estrem, tant, que al veure ell sa gran pena se 'n condolgué y li prometé portarse bé pera no caure en cástich com ella temia, arreglar la seva conducta pera ser digne d' ella, y quan fossen acabats los anys de servey, casarshi fent de abdos la felicitat.

Passaren dos anys: la noya seguia pensant en son amat; pocas novas d' ell havia sapigut, y encara aqueixas no eran pas de las millors pera donarli consol. Un cap vespre sentirense resonar cornetas per aquell plá y un destacament de tropa fou allotjat per la vila; en ell hi anava 'l jove pero plé de vicis que en lo servey havian aumentat; en lloch de anar á veure á sa enamorada qui, plena d' afany, no 's movia del llindar de la porta pera ovirarlo mes de lluny quan hi anés, ab uns quants companys se dirigí á la taberna á jugar y á beure.

La noya seguia encara esperantlo; en son cor hi havia reascut la alegria, y ab tot y sa tardansa en anarhi no podia desconfiar. ¡Es tant dolsa la esperansa! Son cor batia fortament; á cada trepitj que sentia 's deya:—ara ve, tornaré á veure á aquell que es ma vida.—Mes lo sol s' havia ja post y las estrellas havian eixit una á una á ocupar son lloch acostumat y ab sos ulls brillants contemplavan la terra ahont tot era pau y quietut: sobte una ombra aparegué á la revolta del carrer, una ombra que avansava ab prou feynas aguantantse, cridant y blasfemant com un condemnat. La trista donzella lo reconegué; era 'l seu amat; una llágrima lliscá de sas palpebres y son cor s' oprimí. ¡Era tant diferent de lo que ella 's pensava! Ella l' ha-

via somniat bo y regenerat, l' havia somniat dols y amant com ella, y 'l trobava perdut y embrutit. No tingué valor pera esperar-lo que fins allí arribés, y aná pera ficarse dintre de sa casa, mancada de forsas: mes en aquell instant sentí una ma feixuga que la agafava y que ab tota forsa la llensá al mitj del carrer. Ella, d' esglayada, ho pogué dir paraula, alsá la vista y la tancá horroritzada; semblávali impossible que fos aquell mateix ab qui allá en sa infantesa, com á vehins que eran, havia jugat tant, y que la ajudava despres, quan mes grandets, á collir las fullas de morera pera sas cuquetas; que fos aquell á qui tant estimava. Son rostre cadavérich, sos ulls que semblavan eixirli de las concas, sos cabells erissats y bruts y son alé pestilent era capàs de esglayar á qualsevol.

—A qui esperas aquí en aqueixa hora? preguntá á la infelís donzella sacudintla bruscament.

—Ah! digué ella fent un esforç, ¿á qui volias que esperés sino es á tu?

—Infame, quan ni tan sols savias que jo fos aquí? per tant tonto 'm tens, que 't pensas que ho creuré? digas qui es lo guapo que 't visita en semblants horas.

Ella prou li esplicá com tothom en la vila havia sapigut la seva arribada y, per lo tant, res tenia de estrany que ella també ho sapigués, y que de desque havia arribat que lo estava esperant. Tot fou en vá; en l' estat en que ell se trobava, ab las sanchs al cap, y ple d' oy per haverho perdut tot en lo joch, perdut lo seny, ni menos entenia lo que li deya sa promesa, y amparantse d' ell la gelosia, agafá á la pobre noya com si agafés una palla, y la va rebotre contra la paret: ella llensá un ay! llastimós que en lloch de conmourre aquell cor de fera, lo acaba de encendre de rábia, y llensantse demunt d' ella, la atravessá ab sa bayoneta. Allí quedá morta. La quietut y las ombres taparen un crim tant horrible.

A la remor d' aquell crit alguns vehins despertaren y van comensarse á obrir algunas finestras: llavors ell conegué lo que acabava de fer, y desesperat y foll, empenugué correns la via cap á fora y desalenat, aná á parar á la plassa de las bruixas, ab lo cabell erissat, torva la mirada, y correns com volent fugir de sa mateixa ombra. Quan arribá al munt de pedras de en mitj la plasseta, se sentí una rialla forta y seca, despres soná un tiro, y despres res mes.

Era la nit del dissapte; las bruixas ballant y fent sardanas al entorn del munt de pedras, tot dihent paraulas estranyas, ha-

vian anat evocant del mitj dels rochs los esperits que ab sas paraulas misteriosas fan apareixe, y surtintne, ab sa malehida petjada anavan fent erma y seca la plassa. Se diu que llavoras totas juntas van endúrselen; ningú ho sap del cert, mes es lo cas que ni pols ni rastre d' ell va trobarse.

A l'endemá dematí, coronada de rosas y sobre d' un llit de murtra, fou portada per sas companyas al cementiri la pobre noya. Desde aquell dia cada nit, al sonar las dotze horas, se veu baixar una ombra de la plassa, que fa via vers lo cementiri, fent rodolar en sa baixada las pedras costa avall que estremordeixen ab tant terratrémol, passa per lo torrent de Sant Bartomeu de la Quadra marcant sa planta en la terra negra que forma 'l jas, se dirigeix al fossar, y, en sent dins, s' ohuen forts sanglots fins que llustreja l' auba: llavoras corrent, corrent amunt, torna per lo mateix camí, y 's pert aquella ombra entre 'l munt de pedras que hi ha en mitj de la Plassa de la bruixas.

LO FILL DEL CASTELL

Era la nit de Nadal; grossas capas de gebrè y neu cubrian las verdas pradas y las copas dels castanyers y faigs: dalt d' un turó 's veyia blanquejar l' antich campanar de Castanyet, y 'ls monts del Cor, anomenat aixís per tenir la forma de tal, y de Santa Bàrbara mostravan per tots costats sas nevadas y alterosas testas. Las estrellas destacavan sa llum brillant y pura entre l' hermosíssim blau del cel que s' havia vestit ab son color mes bell pera festejar la commemoració del naixement del fill de Dèu. Derrera de cada una d' ellas semblava que s' hi estés amagat un rostre d' angelet que ab lo aleteig de sas abrillantadas alas las fes espurnejar, tot comunicantlos la joya de que s' omplenan en semblant dia cels y terras, y tot entonava un esplendent himne de gloria.

En las masías y casas de pagés se veyia encara brillar per entre las clivellas de la porta la llum de la llar, á qual entorn la maynada donava cops al tió pera ferli traure cosas bonas, mentres las mestressas de casa preparavan la clàssica sucumuya de Nadal, y las criadas arreglavan lo sopar en la grossa marmita que bullia desesperadament entre las rojas flamas, consol dels mossos y pastors de la casa.

Per entremitj de aquellas hermosas y espessíssimas ubagas que omplenan ab pocas escepcions lo espay desde las Guillerias fins á las hermosas planas Ampurdanesas, y baixant de la montanya del Cor, y dirigintse al mont de Farnés, caminava una dona per entre 'ls borrallons de neu, ara lliscant, ara corrent gran perill de estimbarse per algun xaragall ó torrentera; de vegadas s' asseya demunt de alguna pedra, tota afadigada, y greus sorpirs surtian de son pit y amargas llágrimas lliscavan per sas galtas; després, s' aixecava y ab molta pena anava altra volta fent sa via: altrás vegadas, vensuda per sos dolors, s' aturava al passar devant d' alguna masía, tentada de demanarhi

ausili, mes sobte son rostre 's cubria de carmí, y, retirant sa ma del picaport, seguia endevant dihent tot baix:

—No, no, que aquí 'm coneixerían: aném á la vila y no será tant fácil.

Y aixís anava seguint, mes quan fou ja ben apropet de Santa Coloma, en lloch de dirigir-se cap allí, fos per intenció, fos per esma, comensá á pujar per lo mont de Farnés ahont se venera la miraculosa imatge de la Verge, de que tant devots son los fills de Santa Coloma. Amunt anava per aquella espadada y escabrosa costa ab gran cansament, mes ab tota la fé de son cor: tal volta havia pensat de demanar á la soberana Verge 'l consol que no pensava trobar en las criaturas de la terra. Lo turó del Vent s' aixecava á sa ma esquerra arrencant de una pregona timba; á la vorà del camí per hont ella passava, creixian grossissims castanyers semblant á centenaris roures, y que l' un per aquí, l' altre per allí, baixavan fins á l' estimbat fondo; á son enfront y al cim de la montanya, las negras y arrunadas parets del castell se dibuixavan com la carcassa d' un mort, y al peu d' aquest, un xich mes avallet, hi blanquejava la venerada ermita de la Verge en mitj de la gemada y fosca verdor dels agegantats pins. Quan ella hi arribá, sos genolls se flectaren devant la tancada porta de la capella, y al cap d' un xich, tement que passés algú per allí, puig estava al peu del camí ral, se 'n pujá dalt del castell.

Tot eran en ell ruinas y verdissas; sols en mitj s' aixecava sencera y com desafiant al temps la torre del homenatge, pero tant cuberta de brolls y argelagas que ni cap obertura ni forats s' hi veyá. La dona entrá passant per demunt d' aquellas, y 's dirigí á una mina que hi havia al peu mateix de la torre y que esta cubria per un costat mentre que per l' altre la tapava un aglomerament de terra en forma de marge ahont se ficá. Desde allí veyá las llums que brillavan en las casas de Santa Coloma com un aplech d' estels; y vingueren á sa memoria los anys de sa infantesa en que, estimada y volguda de sos pares, celebrava també aquella nit ab lo tió y cantant las bellas cansons dels *Tres reys*, *Noy de la mare* y la de *Armats ab la gayta*, prop d' un bonich pessebre fet de molsa y branca de mata, figuretas de pastors, bens é indiots que son pare li portava de vila sempre que hi anava, pera que com los fills d' ella pogués celebrar lo Nadal. D' en tant en tant un estol de argentinas veus arribavan fins allí dalt, veus sens dupte dels noys y noyas que devant d' algun Jesus nat entonavan sas alabansas.

—Dèu meu! Dèu meu! digué ella ¿qué s' han fet aquells ditxosos temps en que jo com eixos noys cantava, y com ells dormia ab sò dols y tranquil, vetllada y acariciada per ma bona mare!

Y llàgrimas brusentas se despregueren de sas palpebres y alsant ab fervor las mans y 'ls ulls al cel, clamá:

—Senyor! Senyor! avuy nasquereu Vos pera donar la salut als homens; ¿y 'm deixareu á mí, en semblant dia, sola y abandonada morir en eix desert? ¡Oh Verge pura! Vos que com jo també vos trobareu sense un sostre que os arreserés, sense un a mich que os ausiliés, y sense tenir hont recolzar vostre hermos fill, hagueu pietat de mí, y d' aqueix nou ser que dintre meu clama pera eixir á la llum de la obra vostra!

Tant bon punt acabá eixas paraulas, quan vegé gran resplandor adalt dels enderrochs, y per entre 'ls brols que allí creixian se li aparegué voltada de hermosa llum una bellíssima y seráfica dona.

.....

Era de bon matinet; tot just clarejava. Pel camí de Santa Coloma venia un home ben embolicat ab sa manta: de promte, l semblá veure á alguna persona humana passejarse per lo ample de las parets del arruinat castell; y, poguent molt en ell la curiositat, hi pujá: una claríssima llum va mitj enlluhernarlo deixantli tot just veure á una dona de sens igual hermosura que ab dolsa veu li parlá dihent:

—Ahont aneu tant dematí, bon home?

L' home tot confós va respóndreli:

—Anava á cercar una criatura pera que la criés la meva dona que aqueixa nit ha deslliurat d' un infant que se 'ns ha mort.

Llavoras la bellíssima dona baixá de hont era, y anant de dret vers lo fons de la mina, torná á pujar duhent en brassos á un hermós y tendre infant.

—Teuiu, digué al admirat home, no aneu á cercar cap criatura; aqui teniu aquesta; dintre dos anys, dia per dia, veniu aquí en aqueixa mateixa hora y se vos dará la paga segons la haureu merescuda.

L' home no sabia qué ferse; mes ella li havia dit tot aixó ab un tó tan dols, tant persuassiu y al mateix temps tan ple de autoritat, que no li haguera sigut possible contradirla. Alsá 'ls ulls de demunt l' infant ahont fins allavoras los havia tingut, y ab gran sorpresa 's trobá que aquella li havia desapa-

regut; y com tot aixó li paregué sobrenatural, se digué á sí mateix:

—Veyám; quedemnos ab la criatura, y á veure lo que será.

Y se la endugué á casa seva. La seva dona la alletá y cuida ab tot carinyo, no veient, no obstant, la hora de que fossen passats los dos anys, tant pera recullir la paga, com pera veure de esbrinar lo misteri que encubria á aquell infant.

Poch temps després de la escena referida, la filla del Subirá, rica casa del terme de Santas Creus de Usor, casa ahont encara avuy dia s' exerceix la hospitalitat com en la edad mitjana, prenia l' hábit en lo monestir de Sant Joan de las Abadessas. Son germá y sa cunyada la havian treta ignominiosament de casa seva al saber sos amors ab un jove del poble; y ella, sola y desolada, se n' aná á la hermita de Sant Miquel de Clarells y s' uní ab lo seu estimat, visquent despres tots dos pobrement en companyia del sant ermitá, fins y á tant que un dia que ella torná de lluny ahont havia anat á cercar algun queviure, veié tacas de sanch en lo llindar de la porta, y entrant adins sobresaltada, trobá morts y banyats ab sa sanch propia á son espós y al ermitá; llavoras fou quan sola y abandonada aná á cercar ausili allí ahont no la coneguessen, puig tal volta molts no haurian cregut la seva historia, mort com també era l' únich testimoni de sa unió ab lo jove.

Quan son germá sapigué la mort d' aquest, cercá per tot á sa germana pera tornarli á obrir las portas de sa casa, mes ja era tart; s' havia consagrat á Dèu.

Caminant lo temps que may s' atura, passaren ab paciència encara que molt poch á poch pels didots del *fill del Castell*, com deyan á aquella criatura que allí havia nascut en la nit de Nadal, los dos anys, y 'l dematí de tal diada, després de haver ohit la missa del gall, enprengué nostre matrimoni lo camí de Farnés ab l' infantet al bras duhentlo ara l' un, ara l' altre: arrivaren al castell, y pujat que hagueren per entre 'ls enderrochs, arrivaren al peu de la torre. Aquella mateixa dona voltada de hermosa llum que dos anys avans havia entregat al home la criatura, estava allí al peu de la boca de la mina entre las estepas y brols mitj amagada, y prenguent al infant dels brassos de la dida, li preguntá:

—Ahont voleu la paga?

—Al devantal, respongué ella parantlo—y al mateix temps sentí que li omplian d' una cosa que feya un gran pes.

—Aneu, digué llavoras la del castell, mes fins que sigueu á casa vostra no mireu lo que hi ha dins del devantal; si ho feu aixís, sereu felissos per la vida; de lo contrari, no tindreu res.

Y ab majestuós ademan los feu senya de que se 'n anessen; quedant aixís tant enterada com avans la que havia criat lo infant, de qui era ó podia ser aquest. Tot lo camí aná fent comentaris, y ara ja no estranyava que 'l seu home no hagués averiguat res la primera vegada, com li retreya sempre tractantlo de tonto: á voltas s' enfadava ab ella mateixa per no haver tingut prou manya pera averiguarho y haverse deixat imposar per aquella dona, mes li havia faltat esperit. Ab aquestas caborias arrivá ab lo seu espós apropet de Santa Coloma, quan deixant de pensar ab aixó, li esdevingué 'l recordase de la paga, y, curiosa com ella sola, no tingué espera de arribar á casa seva pera veure lo que duya en son devantal, aixís que trayent los panys de la trinxa ahont los duya ficats pera sotenirlo, guaytá dintre. Un plor de ràbia y desespero fou la paga de sa curiositat; lo devantal estava plé de sorra: sense saber lo que 's feya, torná á ficar los panys del devantal á la trinxa despres de haver deixat caure lo que en ell hi havia, y tota furiosa volia tornar al castell á trobar á la dona, mes son marit la feu desistir dihentli que era en va, puig la primera vegada que ell la havia vista se li desaparegué de devant sos mateixos ulls, y lo mateix podia succehirlosi á la segona vegada.

Així arrivaren á casa seva, y ella, tota concirosa, 's tragué son ample devantal pera mudarsel, quan al traures los panys de la trinxa, sentí que li queya en terra una cosa que dringava: mirá lo qué era, y 's trobá ab un xinxó, espolsá 'l devantal y n' hi caygueren una pila mes: los poch's grans de sorra que en ell havian quedat, s' havian trasformat en xinxons. Llavoras conegué 'l cástich de sa tafaneria; prou correngué ab son marit al lloch ahont havian deixat caure la sorra, sols hi trovaren sorra y res mes. Podeu contar quin fou lo seu desespero! be tenia rahó aquella dona quan los digué que si no ho miravan serian ríchs per la vida; mes ja estava fet, y per sa curiositat tornavan á quedar pobres com avans eran.

.....

Alguns anys despres anava per aquells pobles predicant la lley de Cristo y las virtuts cristianas un jove sacerdot de rostres tant angelical y vida tant pura, que molts lo creyan un serafi

baixat del cel mes que un home de la terra: quan hi havia una necessitat, pobre y tot com era, donava fins lo poch que tenia pera 'l seu manteniment, y anava á las ricas pagesías, y ab sa elocuent paraula feya que la socorreguessen: á tot arreu ahont hi havia una afficció, allí 's trobava pera aconsolarla encara que ningú li hagués dit: may se savia d' hont venia, ni ahont anava, may ningú pogué sapiguer qui era; mes quan la fama de sas virtuts ó quan algun fet de abnegació ó d' heroisme arribava fins al monestir de Sant Joan, una monja que allí hi havia sentia batre ab forsa son cor dintre son pit, y sos ulls plens de llágrimas de tendresa y agrahiment s' aixecavan al cel, mentres sos llavis mormolavan un prech de lloansa y gratitut al Altíssim y á la Verge sempre bondadosa.

TENTACIÓ

Era una hermosa tarde de un diumenge de Setembre. Lo sach dels gemechs sonava tirabous y contrapassos en la plassa que, dalt de un turonet, y al devant de la Iglesia, es lo punt de reuuió cada festa de tots los minyons y fadrinas del poble. La pubilla del *Margarit*, la hermosa jovensela que baixava tots los dematins á enmirallar sa gentil cara en lo mirall de la riera que al peu del turó ahont estava situada sa casa corria entre mitj de gemats arbres y de flors de tota mena, al sentirlo sonar, corregué presurosa á cullir los encarnats badochs de las magranas y, fent dels dos mes hermosos unas arracadas com de corals, las penjá en sas orellas; després cullí de son jardinet lo més hermós clavell, y 'l mirá y acariciá sonriguent—¿quina idea passava per sa imaginació?—calsá á sos peus las novas espardeñas, se posá 'l faldellí de grana, los mangots ab civellas de plata, y mes contenta y hermosa que la mes enjoyada dama, baixá á la riera á preguntar á sas ayguas si estava bella.

Favorable degué ser la resposta puig sa cara riallera estava mes joyosa que may. Tant depressa com pogué, pujá la costa de la Iglesia, ahont arrivá, encesa com lo clavell que en la ma portava. Tant bon punt hi arrivá, molts joves corregueren pera comprométreli una dansa, pero mes que 'ls altres s'apressurá un jove minyó espigat y primet, d'ulls brillants, fornit y de gallarda apostura, lo qual, al veurerla, enrogí també fins á tornar-se del color de sa roja barretina, mentres pels frescos y graciosos llavis d'ella llampegava un sonris de joya y sos ulls se baixavan pera dissimular millor sa alegria: ni un mot se digueren, mes tothom los pogué veurer ballar junts tota la tarde.

—Qué hermosa que es! deyan los joves.

—Qué n' es de gentil! deyan las ninas.

—No hi haurá al mon més bella parella, deya tothom.

Quan foren acabadas las ballas, ni ella s' juntá ab las fadrinas, ni ell ab sos companys, sino que tots dosets, enrahonant ja de bo y milló, ara sonriguent, ara enrogintse 'ella, ara par-

lant, ara esguardantla ell, arrivaren al peu de casa d' ella y al mateix costat del gorch ahont s' enmirallava cada matí. Molta de estona hi estigueren, y en sa distracció de res de lo que passava en son entorn s' atalayaren. No veyeren com; sent ja molt vespre, era arrivada la hora dels follets y de las bruixas, y la hora en que las donas d' aygua surten de sos llachs pera dansar al entorn d' ells y corre per los boscos y las serras; no veyeren com lo llach prop d' hont estavan havia obert sas ayguas sobrenadant en ellas unas grossas y bellas petxinas, y deixat en descobert al mitj una gran mata de corals y esmeragdas de la qual sortí una dama de sorprenent hermosura, cuberta ab un mantell de brillants estrelles. En lo mateix instant de sa aparició s' obriren las nacaradas petxinas y de cascuna d' ellas eixí una dona d' aygua. Preparávanse totas juntas á comensar sas dansas, quan la del mantell de estrelles sentí las veus dels dos enamorats; á una senyal seva pararen de mormolar los céfirs, restaren tranquilas las fullas dels arbres, las flors y las herbetas, y pararen son curs las ayguas del riu pera no interrompre la quietut que allí regnava. Sorpresos ells tal volta de aquell mateix mudisme, s' atalayaren de quant tart era, y tement que á sas casas los cerquessen, se comiaren l' un del altre ab prou racansa: en quant al clavell, havia passat de las mans d' ella al trau de la jupa d' ell.

—Es cert que m' estimarás sempre? preguntá ell encara tot anantsen.

—Sempre, en cel y en terra, viva y morta, respongué ella.

Un crit de dolor ressoná prop de las ayguas, fentlas estre-meixe, y 'ls jonchs de la vorera exhalaren un trist sospir. Ells dos ja havian desaparegut, l' oreig tornava á acariciar las fullas y flors, y 'l riu mansament corria, més las dansas de las fadas no comensaren; sa reyna havia tornat á ficarse dintre 'l llach, del que ja no sortí fins al vespre de la festa vinenta en que amagada entre 'ls jonchs escoltá la conversa dels dos enamorats; y cada diumenge succehia lo mateix, y sempre 'ls feya tornar en sí de son arrobament lo greu sospir que la fada exhalava quant arribaran al punt en que 's deyan mes dolsas paraulas.

La donzella no podia atinar lo perque l' aygua del gorch que sempre havia estat quieta y fins com joyosa quan ella li anava á consultarla sobre sa hermosura, desde que un tant bell galant la pretenia, no la deixava may enmirallarse; sempre feya remolins, sempre sa aygua tant clara tenia una color verdosa,

pero sobre tot los dias en que ella, pera apareixer més bella als ulls d' ell, se posava los richs corals de la magrana, era cosa de bellugarse tant aquella aygua que fins li feya venir rodaments de cap. Quan ho digué á sas companyas, li respongueren que no s' hi atansés may, puig que aixó ho feya que 'l gorch era xuclador, pero massa cofoya la donzella de sa hermosura y massa ditxosa pera témerse de cap mal, anava tots los dias á rentar sas mans y cara y á enmirallarse en lo gorch. La felicitat la feya semblar més bella encara, sent causa de que la dona d' aygua que allí habitava se enfellonis mes y mes cada dia. Un d' aquestos tornavan nostres dos enamorats de fira; jo no sé lo que van dirse, més sobte las ayguas s' aixecarén ab grans remolins, los jonchs s' estremiren y fins la terra semblá comoures. ¿Qué havia estat alló? ells dos fugiren atemorisats. Lo diumenge vinent, la hermosa pubilla baixá com de costum á rentar sas mans y hermosa cara en lo gorch; l' aygua, cosa que no succehia feya molt temps, no 's belluga poch ni molt; ella no portava aquell dia los bells y compestres corals en sas orelles, mes de ellas hi penjavan unas ricas arrecadas de esmeragdas y pedras viroladas. Se mirava ab una joya y complasencia com jamay encara ho hagués fet; despres, hi feu reflectir una tumbaga d' or que en son dit portava.—Qué hermosa li semblaré lo dia de nostras esposallas ab eixas joyas que ell m' ha dat, ab mas faldillas novas y ab ma nova y blanca caputxeta! deya ella. En eix instant una tromba d' aygua s' aixecá del mitj del gorch enlayre aturdint á la donzella y, fent relliscar son peu, se la engolí fins al fons; llavoras per dessobre feu grans remolins, torná á apareixer tot bregant la donzella, y torná á desapareixer; aixó succehí tres vegadas; despés, l' aygua quedá tranquila, y ella al fons.

Veyent son promés que contra sa costum no compareixia á ballas, aná á casa seva á buscarla: allí li digueren com feya temps que era fora. Gran fou la desesperació dels pares d' ella y del minyó quan en lloch la trobaren; no sabian lo que podia ser, pensant moltas cosas y cap de acertada, fins que per fi, vint y quatre horas despés, sobreixí demunt las ayguas son ca dávre, mes sense arracadas ni tumbaga. Tothom digué com ella havia estat una imprudent de anar á enmirallarse en aquell gorch que era xuclador, sent aixó causa de que li hagués succehit semblant desgracia. Son trist desposat aná desde llavoras tots los dias á sentarse en la roca gran que á son costat lo gorch tenia, á plorar sa dissort:—Aqui, deya ell, nos contavam

un dia nostre amor, quan encara á casa séva no 'l sabian; aquí venia ella á engalanarse pera més agradarme á mí, com si sa gran bellesa hagués menester galas; aquí li vaig robar un dia sa hermosa arracada de coral que sempre més he dut com una reliquia demunt mon cor, y en fi, en eixas beneytas y malehidas ayguas ha trovat mon amor sa sepultura.

—Per qué dius ayguas malehidas? digué de promte una veu que eixia de dins del gorch.

Esferehit lo donsell, mirá per tot arreu sens res veure.

—¿Per qué 'm maleheixes, oh! tu! dítxós mortal, causador de mas desventuras? ¿no estás content de haver fet ma desgracia, que encara m' hajas de execrar sent aixis que devia ser jo la que ho deuria fer ab tú? seguí dihent la veu.

Llavoras se reproduí la escena que havia tingut lloch lo primer dia que ell y la desdixada filla del *Margarit* allí á la vora s' havian parlat d' amor, escena de la que ells no s' atalayaren, abismats en sos somnis de ditxa: ara si que 'l jovensel ho vegé ben bé. Al apareixer la fada per entre son llit de corals y esmeragdas, brillaren devant los ulls del minyó las arracadas de pedras viroladas y la tumbaga d' or que ell havia regalat á sa enamorada y que ara aquella duya; un crit de dolor s' escapá de son cor. La fada s' hi atansá, y afalagantlo y acariciantlo, li parlá del seu amor, dihentli com era molt més gran que 'l que li tenia la donzella, y com ella era tant rica y poderosa que res no li mancaria si la estimava. Mentres tant las altres havian comensat al entorn d' ells una voluptuosa dansa al compás dels sons de las liras de jonchs y del cant de las sirenas; la fada era tant hermosa y encisadora, la nit tant bella y tranquila, y aquells cants y balls tant incitants, que ell se sentia sense forsas pera resistirla: aixis com la nit anava avansant, anavan redoblant sos encants y voluptuositats. Ella li tenia sos brassos alabastrins passats al entorn de son coll que 'l subjectavan com dolsas cadenas, son cabell embaumat ab totes las olors que las flors llansavan de nit passava mogut per un ayret delitós fregant sa cara, sas paraulas eran dolsas y tendras fins al punt que ell se sentia ja sense forsas pera resistirla y anava á estampar un bes en los llavis de la encisadora fada: quan de sobte 'l gall cantá, al veure 'l primer raig de llum del naixent dia, y la campana de la Iglesia, soná la Ave María.

L' encís havia desaparegut; las donas d' aygua, follas y plenas de coratje, s' havian entornat al fons de las ayguas á amagar sa rabia y vergonya, després de haver fet vans esfors pera

arrosegarhi á ell, més com son poder estava ja acabat en aquella hora res pogueren ferli: y ell, aixecant sos ulls vers la esmortuhida estelada, vegé cernintse per los aires á sa dolsa estimada que ab mirada trista y carinyosa ensemps, lo convenia.

Desde aquell dia no passá may mes devant del gorch que no fes la senyal de la Creu; y quant volia recordar mes á sa estimada, anava á pregar prop de las blancas margaridoyas que cubrian sa tomba.

TESTA-FORT

Anant pel solitari camí d'Argentona à Granollers y una hora avans d'arribar à la última de ditas poblacions, se trova un turó rodejat per una banda d'espessos y solitaris boscos, y per altra d'hermosas campas de regadiu. Al cim del turó s'aixecan las magestuosas ruinas del Castell de la Roca, y à sos peus y com dormint à sa ombra, 'l poble de aqueix nom. Duas ó tres parets que 'l secles no han pogut vence encara aixecan sas pedras descarnadas com desafiant lo poder del temps; la eura, fidel amiga de la soletat y las ruinas, procura tapar ab sas furgants arrels las fondas escaletxas que la falta de argamassa hi obre, y ramificantse en cent gotims de verdas fullas, s'abrasa carinyosa à aquellas despullas venerables, com volentloshi fer oblidar, ab las sevas, las galas de que estavan revestidas en aquells temps en que 'ls capitells y las gòticas pilastras, de las quals se 'n conserva una sola en la esbelta finestra, que resta d'aquell suntuós edifici, y 'ls calats que com finíssimas puntas engarlandavan las oberturas y 'l voltant de las cambras, y 'ls rics tapissos de que estavan cubertas las parets de las salas, feyan del arrunat castell un temple del art y de la riquesa.

Bernat de Torrellas, de la noble familia d'aquest nom, ornament de nostra historia, era en lo temps à que aludeix la present narració 'l senyor del Castell de La Roca. Son gust per la cassa y sa poca afició à las ciutats feyan que passés la major part del any en son grandió y pintoresch castell: lo de Torrellas consideravas felís allí vivint en companyia de sa esposa, la bella Elionor de Rocabrana que, encara que ja no molt jove, conservava totas las gracias de la primera joventut, y d'un fill que d'ella havia hagut despres de molts anys de matrimoni. Pera criar aquest fill prengueren una dida vinguda de la Segarra, la qual semblava que se l'estimés molt. Un dia comparegué al castell lo marit de aqueixa, dihent que no volia estar mes sol, y que por lo tant venia à cercarla: pera arreglar aqueixa cuestió, pero sense que la dida deixés al noy que sols ab ella volia

estar, y per por de que no se 'ls morís d' anyorament, resolguèren emprar-lo en lo castell á condició de que 'ls deixés la seva dona.

Era 'l segarreta un home qual edat no 's podia ben definir, mes si 'l ulls y 'l rostre son los miralls de l' ànima, be 's podia dir que la del didot era més negra que la de Llucifer. Ningú del castell podia veurel; mirant sempre de regull, escudrinyantho tot, era un home que inspirava horror y repulsió. Molt temps feya que hi era; l' hereu dels Torrellas estava ja desmammat y contra 'ls desitjos de tothom, los didos seguian habitanthi. Un dia, un dels criats de la casa 'l vejà á ell que ab pas de llop y mirada investigadora se n' entrava á las cambras de la senyora del Castell: lo fidel criat lo seguí de puntetas y recatantse. Quan fou dins la cambra, obrí sense fer gens de soroll ni quasi cap esforç un gran armari que en la paret hi havia, ab una eyna que pel cas portava, y trayent de allí dins las ricas y costosas joyas de la castellana, las ficà dins d' un saquet: lo criat se li tirà demunt pera poderlo atrapar ab lo cos del delicte y ferho veure als senyors pera que aixís compreguessen qui era l' home que tenian á casa, y 's posà á cridar ab totas sas forsas. Al veures descubert, lo segarreta feu un violent esforç, y pogué despendres dels brassos que l' havian empresonat; rápit com lo pensament, y no veient altre medi pera fer callar á son delator, enfonzà sa daga en lo cor del fael sirvent, y apretà á corre per aquells immensos corredors en direcció oposada á la en que se sentian 'ls passos dels que acudian al crits de la seva víctima.

Quan tot fou descubert, la dida manifestá un dolor tant estrem que ab res la podian aconsolar.

—Ahont aniré, desdixada de mí, deya, que no 'm segueixi la infamia del meu marit? qui 'm voldrà á mí, y ab qui guanyaré 'l pá que tothom me negará?

Na Elionor, acompadida d' ella, y creyentla més desdixada per l' horror que li devia causar lo veures unida á un home tant malvat sent ella tant bona; procurá consolarla prometentli que mentres ella visqués no li faltaria un bossí de pa en sa casa, ni un sostre ahont aixaplugarse: la dida, donchs, se quedá en lo castell, y 'l noy, que res de lo passat entenia, seguí volent estar sempre en brassos de sa dida.

Separat del castell sols per una petita vall, y tenint en ella l' estrep, s' aixeca un mont, tant plé en aquell temps de brolly y brosta y d' espessas y centenarias alzinassas, que quasi era impossible penetrarhi, com que poch eran los que hi transitavan, y

encara 'ls pochs eran algun penitent ó romeu que anava á visitar la ermita que en mitj de ell hi havia, ó á ferse absoldre d' alguna grave culpa pel sant ermitá que la ocupava. Pero aixó era sols de dias, y encara moltes voltas n' havian aparegut de morts, sens dubte á mans dels rancuniosos cavallers que, segons la tradició, hi armavan totes las nits grans batallas dividits en dos bandos com ho havian fet en vida, y com devian ferho fins á la consumació dels secles en cástich de haver lluytat germans contra germans. En aquell serrat era hont havian mort la major part d' ells, y per aixó se 'l coneixia per lo Mont de las Batallas.

Un dia 'ls senyors del castell, acompanyats de gran comitiva d' amichs y sirvents, anaren á cassar al mont de las batallas esperant trovarhi molta cassa en rahó de que ningú hi anava per los motius dits avans.

Era ja molt vespre y 'ls cassadors no havian tornat. L' hereu dels Torrellas plorava desesperadament demanant á sa mare. La dida, no podentlo aconsolar de cap manera, aná cap al mont pera sortirlos al encontre, portantlo á ell de la ma; arribats allí y no trovantlos, la dida 's ficá resoltament adintre, mentre 'ls criats que la seguian reculavan esgarrifats fent la senyal de la creu, puig si bé eran ardots y valents, no sabian habérselas ab las ánimas, com deyan ells. Lo corn de cassa ressoná en aquell instant á la entrada del mont y 'ls castellans de La Roca aparegueren portant tota mena de cassa; lo dia havia estat ben aprofitat. Quedárense sorpresos al trovar allí á sos criats, y al saber per boca d' ells lo perquè, anavan á entrarhi altra volta, quan sortí d' ell la dida llensant crits desesperats, arrancantse 'ls cabells y plorant á llágrima viva: una ma invisible li havia arrebatat de son costat á Artur de Torrellas, lo fill de sos senyors.

—Bé deyam nosaltres que aqueix bosch es encantat, deya un dels que no havian volgut ficars'hi ab la dida: ja havém fet bé de no entrarhi, pero deviam haver mort á la dida avans que deixarli ficar, puig aqueixa dona sempre m' ha fet mala espina, y sembla que haja fet aixó pera poder perdre al noble fill de La Roca.

—Mala bruixa, deya un altre, si jo hagués estat dels senyors, temps ha que sa mala figura serviria de espanta-aucells dalt de una entena.

—Y Na Elionor tant que se la estima! deya un tercer.

Bernat de Torrellas se llensá altra volta dins del bosch pera recobrar son fill, pero sos amichs lo detingueren á la forsa; la nit

fosca, ningú 'l seguiria, y, combatents morts ó sers vius y reals, lo cas era que tot sovint apareixian los cadávres dels que s' atrevian á ficarse en lo Mont de las Batallas. Mes locat que no pas en son cabal judici, Bernat torná al Castell empés per sos amichs y servents: en quant á Na Elionor, quan hi arrivá encara no havia revingut de son desmay.

Si 'n feren de cosas pera trobar son fill, si 'n feren de promettensas al que 'ls lo tornés, no 's pot dir; mes tot en vá, la dida desaparegué del Castell y tampoch se sapigué may mes res d' ella.

La castellana passava 'ls dias en continua oració, pregant á Deu que li tornés lo fill amat ó li donés forsas pera soportar son gran dolor: son marit, al contrari, desesperá de la misericordia divina, y tancá son cor á la fé.

Al cap d' anys, minvá un xich sa dolor; y veient sempre devant sos ulls lo noble exemple de sa esposa, comensá á remordirli la conciencia de sa conducta. Un vespre, donchs, que sentat en la cambra de sa esposa la esguardava agenollada devant la imatge del Crucificat, lo vent li dugué 'l só llunyá de la campana de la ermita que tocava 'l Parenostre de las ánimas.

Com si un ressort l' hagués mogut, lo senyor de La Roca s' aixecá, fixa sa pensa en aquells que li havian donat lo ser y que l' esperavan en una vida mellor; las doctrinas que li ensenyavan quan petit vingueren á sa memoria, y la fé renasqué en son débil esperit.

—Elionor, digué á sa esposa, Elionor, amada mia, crech y espero en Deu.

Un crit de joya s' escapá del pit d' ella que li tirá 'ls brassos amorosament al coll.

—Elionor, seguí ell, la desesperació d' aquets anys passats pesa sobre la meva conciencia com un plom. ¿Quí sab si demá seré viu? quí sab si tindré temps de confessar mas culpas? aixís, esposa mia, no vull esperar á demá y me 'n vaig ara mateix á veure 'l sant anacoreta de la ermita. Tal volta Deu, al perdonar mas culpas, me farà trobar allí, en aquell lloch ahont lo perdrem, lo camí pera poderlo trobar; potser no es mes que una il·lusió de ma fantasia, pero ho vuy provar.

En Torrellas s' armá de sas mellors armas y sortí; sa esposa volgué de primer detenir-lo, mes pensant que tal volta l' endemá ja no 's recordaria de sos bons propósits, lo deixá dihentli:

—Ves, y que Deu sia ab tu.

La nit era serena y hermosa, y la lluna, cubrint á la terra ab

sa melancólica llum, la feya apareixer tapissada de plata. La dama de La Roca, recoltzada en la finestra, estigué esguardant á son marit fins que 's perdé en la espessedat del mont.

Ni 'l mes petit burgit vingué á turbar la quietut de aquella nit serena.

En sent á la matinada, Elionor, frisoza per la llarga ausencia de son marit, y no podent contenir més sa ansietat, cridá á sos criats y 'ls maná que anessen á veure si 'l trovavàn.

No tardaren gayre en tornar; ab ells anava son senyor, mes no son senyor arrogant y plé de vida com era 'l dia avans, sino cubert de nafras y mort demunt d' un llit de tronchs y fullas. L' havian trovat á la surtida del terrible mont: sa preciosa daga, qual mánech era tot de pedreria de gran valor, havia desaparegut; en cambi en son puny clos hi tenia un objecte del qual s' apoderá ab afany sa esposa.

¿Eran los damnats cavallers los que l' havian mort? Quasi n' hi havia molts que estavan per creure que no, puig en sa posició y en lo estripat de son vestit, se concixia be que s' havia resistit, cosa que no hauria fet á havérselas hagudas ab esperits del altre mon.

La dama, desde aquell dia, quedá en un estat de insensibilitat del que res la pogué fer surtir; sos ulls divagavan á la ventura sens fixarse en res, son rostre 's cubrí de arrugas prematuras y tornárense blanchs sos cabells; sa figura descolorida y demacrada anava decayent de dia en dia, y comensá á encorvarse; ja no podia sostenirse sino ab la ajuda d' un bastó. No semblava ni la sombra d' aquella bella Elionor que havia sigut lo encís y la alegria de aquell casal ahont ara 's respirava sols tristesa y quietut de sepulcre. Raras vegadas obria la boca pera parlar, y aqueixas eran sols pera dir.

—La desesperació d' aquets anys passats pesa sobre la meva conciencia com un plom; tal volta demá no hi fora á temps, vull confessar mas culpas; tal volta Deu, al perdonármelas, nos tornarà al nostre fill.»

Y deya després ab veu més baixa y tremolosa:

—Ves, y que Deu sia ab tu.

Eixas paraulas semblava que la acabessen de abatre.

Poch despres de la mort d' en Torrellas se digué que havia mort l' ermitá del Mont de las Batallas, mes en lloch se trová son cos; molts deyan si 'ls ángels l' havian enterrat. La ermita seguí desde llavoras enterament tancada, y cap petjada humana tocá las herbas y molsas que en las espessedats del bosch creixian.

Una partida de lladres que ningú sabia ahont tenian lo llori-guer, era ja de molt temps lo terror de la comarca. Lo poble de La Roca y 'l de Santa Agnés eran los que més rebian de aqueixos desanimats. Encara clar, todas las masias tancavan y barravan sas portas, mes ab tot y aixó, avuy una, demá una altra, todas tenian de pagar son tribut als cruels saquejadors, que no s'acomentavan de robar, sino que moltas vegadas assessinavan als que 'ls hi feyan la mes petita resistencia. Los viandants prou s'encomanavan als tres Reys guardadors de lladres, mes quasi sempre tornavan á casa seva ab las butxacas buidas. Lo capitá de la partida era conegut ab lo nom de Testa-fort á causa dels cops de massa que, segons deyan, havia rebut al cap, de algunas de sas víctimas, no logrant may ferlo ni tant sols bellugar.

Contávanse d' ell proesas inauditas y tothom s' admirava de la forsa y coratje sobrenatural de que estava dotat, per lo qual era no solsament temut sino mirat ab supersticiosa terror. En quant á sa figura, corrian distints parers: molts dels que l' havian vist, lo pintavan feréstech, lletj y repugnant ab sa cara reconcentrada y ulls en que hi brillava la perversitat; mes aviat baix que alt, fornit y de aspecte repulsiu, ab barba blanquinosa consemblant als pels del senglar, cruel y de instints sanguinaris. Altres, total revés, deyan que era jove, alt y bell, de rostre espressiu y de mirada altiva pero dolsa y serena al mateix temps, d' ademans dignes y noble continent, d' ulls negres, brillants y hermosos, y de barba negra y poblada; y que en lloch de tenir los instints salvatjes que deyan los altres, mes de quatre cops havia castigat als seus per sos actes de crueltat devant de las mateixas víctimas; més las mares de las joves donzellas de La Roca y de Santa Agnés que havian tingut la desgracia de veure á aqueix terrible malfactor, l' acusavan de bruixot y encisador, puig sas fillas, de des de que l' havian vist, perdian son bon humor, sa alegria y son delit.

Com que en lo castell no hi habitava mes que la viuda de Torrellas per possehir l' us de fruit, com li deixá son marit, y eix encara sens us de rahó, ningú 's cuidava de perseguirlos, y la gent anava empobrintse tant com s' enriqueian ells.

Ab gran alegria vegeren los habitants de La Roca aposentarse al Castell á la jove hereva dels Torrellas. Ab sa arribada semblá que lo antich casal recobrava nova vida. Acompanyavan á la pubilla de tant estensos dominis una cosina seva á qual costat vivia per ser hórmana de pare y mare; lo marit d' aquesta

senyor de Tamarit; Ramon de Pinós, promés de la hermosa Blanca, y molts altres amichs d'aquestos. La esperansa de que tant ardits cavallers farian alguna cosa pera estermiar á la partida del terrible Testa-fort, feu que fossen rebuts com may s'hagués rebut á cap dels antichs senyors.

Blanca de Torrellas, la hermosa pubilla de La Roca, era, com lo seu nom, blanca y delicada, y airosa com una esbelta flor; sa pell era fina fins al punt de podérseli veure corre la sanch per dintre sas venas transparents, y son coll graciós y ensatinat tenia la gracia y 'ls moviments del cisne; sa boca semblava una poncella de rosa al badarse, y 'l color de sos ulls res tenia que envejar al del cel; sos rossós cabells, partits en duas meytats demunt del front, baixavan en sedosos y abundants rulls fins mes avall de sa flexible cinta, sostinguts per un cércol d'or y turquesas; son peu, petit com lo d'una fada, quasi ni tocava la terra al caminar: semblava impossible que semblant criatura fos nada pera habitar entre 'ls mortals. En quant á son caràcter, era lo més alegre y festiu que darse puga; prop d'ella no 's coneixia la tristesa, prop d'ella trobava consol tot dolor, puig son major gust era alleugerar las desgracias.

Aixís es que 'l castell, ab sa arribada, semblá pendre part de sa juventut y alegria, y renovarse; las finestras tornaren á obrirse totas mostrant sas góticas columnas y 'ls hermosos y afligranats treballs de pedra, deixant entrar la esplendorosa llum per totas las cambras, cosa que no succehia feya molt temps; armárense partidas de cassa, y no era per cert la futura castellana de La Roca la que hi prenia menos part. La única cosa que la entristia era la ineptitut y imbecilitat de sa tia; si hagués pogut tornarla á son estat normal, la felicitat de Blanca hauria sigut completa.

Una vetlla d'aquellas en que comensa á fer frescor, estavan tots los habitants del castell asseguts al voltant del foch que cremava en la xemeneya de la sala gran, parlant de la cassa, dels falcons, dels cans, y esplicant cadescú algun cas dels que 'ls hi havian passat en aqueixa diversió. La viuda de Torrellas, asseguda en son gran silló al bell costat del foch, deixava vagar sa vista esgarriada y distreta en las flamas que ara s'aixecavan com una columna aprimantse ellas mateixas pera poderse enlayrar, creixent, creixent amunt com si tinguessen la pretensió de arribar fins al cel, ara ab un color blau y esmortuhit, ó d'un roig fort, se dividian en cent llencas formant grogas ó vermellas llenguas que á voltas se desprenian

de son núcleo, com si 's bastessen ellas solas, pero que s' apagavan als dos dits d' alsada al faltarlos lo element que 'ls dava vida, pagant aixís lo seu orgull; las que aixó no prètenian, anavan llepant, llepant los tronchs de llenya y consumintlos poch á poch.

—Com es que may anem á cassar en aquest mont de aquí prop, essent aixís que segons sa gran espessadat, deu abundarhi molt la cassa?—digué la pubilla.

—Deu vos guard' de semblant cosa, respongué 'l vell cap de la monteria que tota la vida havia viscut en lo castell.

—Y per qué no? preguntá la interpelant, moguda per la curiositat.

—Perque aqueix mont es fatal als de la vostra familia, perque en ell s' hi renovan cada dia las guerras que algun temps assolaren aqueix pais, y tots los que s' hi atansan moren á mans de algun d' aquells rancuniosos cavallers.

—Donchs per aixó hi vull anar, digué Blanca, brillantli 'ls ulls de joya á la possibilitat de trovarse ab alguna estranya aventura.—Senyors, digué aixecantse de son siti, ¿quí de vosaltres vol acompanyarme?

Joyosament com ella s' aixecaren tots dihent:

—Al mont de las batallas, al mont de las batallas; y mes en llá y tot anirém, si 'ns capitaneja la hermosa Blanca.

Com si aquell nom hagués despertat recorts en la pensa de Na Elionor, esta mormolá clara y distintament:

—Ves, y que Deu sia ab tu.

Un moment d' estupor seguí á las paraulas de la viuda de Torrellas; lo vell monter, aprofitant eix moment de vacilació, torná á instar pera que desistissen; mes la de Tamarit digué:

—Si 'ns amenassa algun perill, prous serém pera conjurarlo; armeuvos tots de bonas armas, y no hi haja por.

—Sí, sí, respongué Blanca tornant á recobrar son bon humor.

Quan las damas se mostravan tant coratjosas, ¿qué podian alegrar ells pera no anarhi, que no semblés cobardia?

Quan lo sol vingué á vivificar ab sa esplendent llum las hermosas planas del Vallés, trová ja en lo pati del castell de La Roca als alegres cassadors. Blanca, montada en sa petita y lleugera haca, ab un falcó en sa ma dreta, estava esperant impacient la senyal de marxa; á son costat y no menos impacient que ella, la de Tamarit, montada en son negre corser, donava ordes als patjes y monters que derrera d' ellas procuravan contenir als briosos corsers y á la frisosa guarda de gossos: los ca-

vallers preparavan sas armas, y tot era anar y venir, y vida y animació.

Per fi 's doná la senyal, y la comitiva arrencá com un llamp entre 'ls clapits de la guarda, lliure ja, y 'ls renills dels trotadors corsers. Ab prou feynas y fatigas podian los cavallers obrirse pas entre las espessas matas del mont, mes en cambi hi havia en ell tanta abundó de cassa, que trobavan llargament compensadas las fatigas que pera aixó patian. Passá 'l dia com una exalació, y poch's ne podian contar de mes ben aprofitats; innumbrables pessas estavan estesas en una petita plasseta ahont dos ó tres cassadors descansavan; los demés, adalerats per sa diversió favorita, corrian encara derrera un isart en lo mes espés del bosch.

Blanca y la de Tamarit ab duas donzellas, los seguian á alguna distancia per no poderho fer de prop ab motiu de sas marxas y contramarxas y de sa precipitada carrera. Sobte, sentiren prop seu l' udol del llop, y un n' aparegué devant d' ellas que ab famolenchs ulls las esguardava obrint sa boca que deixava veure la gola negra y afamada de la feréstega bestia. Las damas llensaren un crit y apretaren á corre, sens donarsen comte, cada una per son costat; lo llop feu presa ab sas dents en la pota de derrera de la blanca haca que montava la pubilla de La Roca, y la haca, llensant un renill de dolor y cuberta de sanch sa blanca pell, apretá á corre ab totas sas forsas seguida sempre del llop. Aixís corregheren una bona estona: Blanca 's creya ja perduda, puig ab prou feynas tenia forsas pera sostenirse á cavall, y sa pobre haca, debilitada per la sanch que perdia y per la desatentada carrera que portava, anava acabant las forsas y minvant lo pas; l' únich que seguia impertérrit y semblant no cansarse, era 'l llop, que duas ó tres vegadas havia ja arribat á amarrarse á las ancas del noble animal que lo havia dut en grupa aixís per alguns instants.

No lluny del lloch ahont passava aquesta escena, pero enterament amagats los uns á la vista dels altres á causa de las moltas branques de que estavan cubertas las vellas alzinas, lo de Pinós ab sos companys seguian encara lo rastre del isart, ben lluny de sospitar lo que prop d' ells passava. De promte, arribá á sas orelles un crit esgarrafós, un crit d' angunia suprema y de suprem esglay, y aquell crit semblava llensat per la veu de la hermosa Blanca: deixant al isart que fugís á son cau, corregheren los cavallers cap allí ahont havia ressonat lo crit: la haca blanca de la pubilla dels Torrellas corria ensagnantada

y sens direcció fixa, mes sense sa noble carga; no molt lluny d'ella y cubert ab sa propia sanch, lo llop se revolcava ab los últims estertors de la agonía. ¿Qué havia passat? ahont era Blanca?

Lo corn de cassa del de Pinós se deixá sentir frenética y desesperadament duas ó tres vegadas pera reunir als cassadors; en va junt ab ells cercà per tot á sa desposada, ni rastre d'ella 's trová en lloch.

Era la tercera persona de la familia dels Torrellas que desapareixia en aquell antre tenebrós.

—No 'm volgueren creure, mormolava 'l vell monter per lo baix al tornar al castell, no 'm volgueren creure, ja ho veuen.

Aquella nova omplí de terror als habitants de aquelles comarcas. ¿Quín delicte, 's preguntavan la gent, ha comés aqueixa familia pera que aixís los persegueixi aquest mal fat?

Passats alguns dias y repost un tant lo de Pinós de sa sorpresa, resolgué, costés lo que costés, descobrir lo misteri que en aquell mont hi havia, y ajudat pel de Tamarit y altres companys, juntaren nombrosa host, y un dia, de bon matí, emprengueren via al mont de las batallas. Cercaren lo mont d' un cordó de centinellas encomanantlos que sobre tot no deixessen surtir-ne á ningú; y ells, ab los demés, s' encaminaren ab pas quiet y atenta orella envers lo lloch ahont havia desaparegut la hermosa Blanca. Un dels escuders que aquell dia 'ls acompanyavan, digué haverli semblat veure entre la verdor dels arbres las parets de la vella ermita: en busca de aqueixa anava, donchs, lo de Pinós, convensut de que allí devia estar na Blanca, y resolt á no tornarsen fins á haverla recobrada, ó al menos, á haverse assegurat de que no era allí. Tothom sospitava si era aquell lo cau del terrible Testa-fort, lo terror de la comarca.

Un xich lluny era encara lo coratjós llibertador de Blanca, de la ermita, quan de desde ella comensaren á inquietar ab sas armas á las hosts sitiadoras.

—Aquí son, digué 'l de Pinós, no m' enganyava; coratje, mos cavallers, que avuy ha de ser l' últim dia d' eixa canalla.

Mes las armas dels cavallers poch mal feyan als sitiats, puig se estrellavan sas municions contra las parets de la ermita, al pas que las dels de dins causavan grans baixas als sitiadors. Lo de Tamarit proposá cercar la ermita de brancas de pi ó alzina y pegarhi foch pera veure si aixís 'ls farian sortir, puig á haver de esperar que ells acabessen los medis de defensa, seria tal volta quant la meytat dels seus foran morts, puig semblava que 'n tenian gran provisió segons la prodigalitat ab que

las repartian, tocant quasi sempre á algun dels que 'ls acompanyavan. No trovant altre medi millor, acceptá aqueix lo de Pinós; y prompte tots ells, escudats ab las mateixas brancas, s'atansaren fins al peu de la ermita y la rodejaren d'ellas. Un crit de rabia que travessá las vellas parets ressoná dins de la ermita al coneixe la intenció dels sitiadors; mes per aixó se-guiren defensantse com fins allí. Prompte una espessa columna de fum formada per la verda llenya que cremava, s'enlayrá per demunt del edifici formant espirals capritxosas y espessos núvols ara negres y arremolinantse 'ls uns ab los altres, ara blanchs y transparents com la boyra que dissipan los primers raigs del sol. La porta, alcansada per una guspira, comensá á deixar veure una roja y viva flama per entremitj del espés fum, y prompte, comunicant á las vigas sa xardor, se sentiren aquestas cruixir baix la pressió del destructor element: de quan en quan sentias la forta veu de mando del capitá que sobrepujava á tots aquells sorolls de destrucció y de ruina; mes res donotava que 'ls sitiats volguessen rendirse.

—Serán capassos de voler morir com Sant Llorens, digué plé de coratje 'l de Tamarit al veure aquella resistencia.

De prompte, entre mitj de las mes transparents boyras que formava 'l fum al cim del campanar, aparegué en ell la figura del terrible Testa-fort.

Un crit de sorpresa s'escapá de tots los llavis; aquell home tant temut y á qui la gent donava proporcions desmesuradas, pintantlo com una especie d'home feréstech y desanimat, s'apareixia ab hermosa figura, noble y ab digne ademan, ab son graciós traje y la ploma, agafada á sa gorra per una rica pessa de pedreria, que onejava al vent: al costat duya una daga qual mánech era tot també de ricas pedras. Al veurel en mitj d'aquell bosch, al cim d'aquell campanar, rodejat del blanch fum, daurat pel sol que com un núvol de gloria l'environava, mes que un lladre facinerós semblava una hermosa aparició. Al prompte, res mes que aixó vegeren los del bosch, mes en un moment en que 'l fum era menos intens, pogueren veure á la bella Blanca de Torrellas, mitj asfixiada, en sos brassos.

—Ah! miserable, cridá 'l de Pinós, tórnans la nostra hermosa donzella.

—Senyor de Pinós, respongué ab clara y enérgica pero dolsa veu lo de dalt; no es de nobles apostrofar al vensut; tinch prou valor pera morir ab la mort que m'haveu preparat, mes no 'n tinch ni pera ferla sofrir á ella, ni molts dels meus la podrian

suportar; vinch á proposarvos, donchs, la restitució de la donzella á cambi de la llibertat dels meus.

—Jamay, jamay, vil lladre, cridaren los cavallers; massa crims has comès pera que ara 't deixem en llibertat de seguir arruinant eixas comarcas; tu deus morir á mans de la justícia.

—Es sols la meva vida la que voleu? torná á dir ell.

—Sí, sí.

—Donchs deixeu anar á tots los meus, y os prometo entre-garvos á Blanca, y constituhirme vostre presoner.

Blanca l lensá un sospir que 'ls de baix no sentiren; ell mormolá á sa orella ab trista veu:

—Qué hi fa que jo perdi la vida si avans te perdo á tu?

—Morta la cuca, mort lo verí, digué un dels cavallers.

—Sí, digué 'l de Tamarit, fora 'l pastor se esgarriarán las ove-l-las, y no será difícil atraparlas.

Convinguérense aixís; apartaren las branques de dessota una finestra en la que 'l foch havia pres menos increment y 'ls lladres comensaren á sortir per ella: quan tots foren fora, saltá en Testa-fort portant en sos brassos á una dona vella y desgrenyada, de mirada fosca y escudrinyadora, ab sos groixuts y curts cabells grisos enterament desfets que li venian per la cara fent-la semblar, al sortir per entre las flamas, á una de aquellas terribles aparicions de que 'ns parla 'l Dante.

—Vaya una hermosura com tenian aquí guardada; deya un.

—Sembla una óliva, deya un altre.

—Lo que sembla es lo que es, una mala bruixa.

—Y Blanca? digué 'l de Pinós.

Per única resposta Testa-fort torná á saltar dins de la ermita, y no 'n surtí fins que s' hagué assegurat de que 'ls seus havian atravesat sens que ningú 'ls molestés lo cordó de centinellas que al mont hi havia, y de que estaban en entera llibertat. Llaboras surtí portant á la donzella. Ja era hora; encara ell no tenia 'ls peus segurs en terra, quan las flamas, aixecantse per sobre del teulat, derrumbaren ab gran estrépit lo sostre de la sala per hont havia ell saltat.

—Apreteuli bé las cordas, lligueulo fort, digué un cavaller, —y senyalant la daga que duya á son costat, —apreteulo fort á l' assésí d' en Torrellas, afegí; Testa-fort feu un moviment de ira.

—Y per qué? digué; acás creyeu que si jo hagués volgut fugir de vosaltres m' hauria entregat á vostras mans? tenia prou valor pera morir entre 'l foch, cas que no m' haguesseu concedit la llibertat á cambi de la de na Blanca, y aixís donchs ¿perqué lligarme?

Lo tó, l' ademan ab que foren pronunciadas eixas paraulas imposaren á tots; lo temut lladre seguí son camí entre 'ls cavallers, seré y tranquil, mes sense afectada arrogancia.

Blanca de Torrellas havia cambiat enterament son modo de esser de desde son captiveri: ja no tenia aquella franca y expansiva alegríá d' altre temps, ja nó s' adheria ab plaher á qualsevol proposició de expedicions que 's fes; ho feya tot maquinalement, jamay un sonrís passava per sos llavis, y en cambi, móltas voltas las llágrimas espuntavan en sos ulls; sa dolsa y trista mirada divagava distreta y sens fixa direcció, y tots sos moviments demostravan ben á las claras la abstracció en que estava sumida.

En cambi, na Elionor, al saber la presó del que tant mal li havia fet, semblá recobrar un xich sa intel·ligencia.

Entre tant, Testa-fort fou presentat devant del tribunal que l' havia de judicar, y allí fou acusat de la mort del de Torrellast, del robo del seu fill y del de Blanca, y además, de haver encisa, donzellas, y de bruixot, en rahó de tornarse lletj y vell móltas vegadas apareixent á alguns en eixa forma, y jove y hermos, quan s' apareixia á altres, per lo qual devia ser condemnat com á home que tenia pactes ab lo diable.

Ell jurá pels Sants Evangelis que no era 'l matador del senyor de La Roca, y en quant al seu fill,—mireu la meva edat, y coneixereu ab lo temps que ell falta, si aixó es possible. Mes á aixó responian sos acusadors que 's tornava vell y jove segons á sos plans convenia.

En quant al robo de na Blanca, no 'n digué may paraula, y á lo de bruixot y encisador de donzellas, un sonrís despreciatiu fou la única resposta que eixa acusació li meresqué.

Blanca havia remogut cel y terra pera trobar gent que declarassen com no podia ser aquell l' home sanguinari y cruel que tantas morts havia fet, en rahó á sa edat y figura, y prometé sos millors joyells al que d' aquell li dongués rahó.

Tot fou en va, y Testa-fort fou condemnat á morir en lo mateix lloch ahont havia comès tants crims.

Pera anar al mont de las batallas, tenia de passar pel peu del turó del castell. Na Elionor volgué veure, quan per allí passés, al matador de son marit y robador de son fill. Arrivá 'l dia de la execució. A la viuda de Torrellas la alentava una nova vida,

tenia mes animació, mes agilitat, y esperava impacient la hora en que 'l reo devia passar per allí.

En cambi, Blanca estava mes trista, mes absorta y mes descolorida que may. A la hora fixada, la senyora de La Roca, apoyada una ma en son bastó, y passat lo altre bras pel de la trémola Blanca, se situá al peu d' uns arbres á esperar la fúnebre comitiva.

A la entrada del bosch, no gayre lluny d' allí hont eran ellas, la horrible forza s' alsava descarnada devant dels ulls de la immensa multitut que hi havia acudit pera presenciar la justiciá dels homes.

Sobte 'ls ulls de na Elionor s' obriren desmesuradament fixantse ab insistencia en lo rostre de una dona vella y mal girbada que, amagada darrera un arbre, mirava ab afany al reo que ja venia. Senés dubte 'l rostre d' aquella dona portá recorts á la dormida intel·ligencia de na Elionor, y trayentla de sa insensibilitat y marasme, li feu recobrar la memoria de lo passat: ab una agilitat de la que ningú la haguera creguda capás, aleuant apenas y sumament agitada, se llensá demunt la amagada vella dihent ab forta veu:

—Qué has fet del meu fill?

Y sens donar temps de tornar en sí de la sorpresa que aixó causá als espectadors, se tragué de son sí ab convulsa má un objecte que hi guardava. Era una arrecada de pedras de tots colors, montada en plata, que ella havia regalat á la dida de son fill, y que després trová en lo puny clos de son marit, quan li portaren mort.—Mira, mira, li digué ab veu que anava creixent per moments ab la exaltació, coneixes eixa prenda? qui te la doná? qui te la arrancá, assassi de mon marit? y agafantli la orella, mostrava als demés ab ayre triumfant lo esqueix que hi tenia, fet sens dupte al arrancarli d' allí la arrecada.

La aterrada vella no podia dir un mot; mugué sos llavis, mes no articulá una sola sílaba: sens dupte hauria fugit, mes quan ho intentá, ja estava presonera á mans dels vassalls del castell. En aquell moment lo reo arrivá allí; son rostre bell no s' havia inmutat gens al veure 'l terrible instrument ahont havia de perdre la vida; semblava que ab tot y sa bellesa y joventut, no li dolia gens de pérdrela: Caminava ab noble y digne continent; ningú hauria cregut que caminés á sa fi: mes al arribar al lloch ahont passava, la deserita escena, sos ulls se fixaren no en lo que passava sino en la blanca y desmayada figura de la hermosa donzella del Castell. Llavoras son rostre

perdé la serenitat y li dirigí una mirada de dolor: Blanca feu un crit y tingué de sostenirse ab sas donzellas pera no caure

Na Elionor seguia per moments recobrant sa inteligencia.

—Es ella, es ella, deya, ¿no la coneixeu, faels servidors de ma casa? ¿no veyeu sas faccions?

Y girantse pera buscar á algú que li donés la rahó, sos ulls se toparen ab lo rostre del sentenciat. Al veurel, un estremeixement s' apoderá de tot lo seu cos, y atansantse á ell li digué ab dolsa y carinyosa veu.

—Qui 't torna á mí, espós meu? ella no 't va assassinar?

No 's pot explicar la sorpresa que aquestas paraulas causaren als espectadors.

—Bernat, seguí dihent ella, quant temps has estat fora! has trovat al nostre fill? ha perdonat Deu ta poca fé?

Ningú sabia lo que alló significava: los vells servidors de la familia quedárense també admirats de la semblansa del reo ab son antich senyor.

Entre tant, Testa-fort, recapitava en sa imaginació ahont y com havia sentit aquella dolsa veu y havia vist un rostre semblant á aquell; la vista de la vella dama li portá á la memoria cosas que ell havia cregut ser un somni sempre que las havia recordadas; aquellas immensas salas, aquells patis y murallas, aquellas góticas finestras, aquells sitials prop de la gran xemenea d' una gran sala, y la figura d' una dona hermosa y bella que 'l tenia en sa falda y 'l besava constantment, y la noble figura d' un senyor que sempre l' acariciava, se li presentaren ara ab viva forsa, y com á cosa certa y no com un somni.

—¿Qui sou vos que en aqueixos moments suprems y tristos porteu á ma orella los dolsos accents que tant me plavia escoltar en ma infantesa?

—En ta infantesa? digué admirada la dama ¿qui ets tú donchs? no ets en Bernat de Torrellas, mon marit? qui ets tú donchs? torná á dir.

Y tremolosa y agitada fins al últim estrem, descordá ab gran precipitació 'l coll de la jupa del sentenciat, y li mirá 'l coll ab afany. Comensava á conéixeli la joventut, á veure que no era possible que fos son marit. Testa-fort, coneixent lo que buscava, 's tragué una cadena d' or de la qual penjava un reliquiari, y li mostrá, contenint apenas la gran emoció que l' embargava. Quan la dama 'l vegé, llensá un crit, un crit immens de joya, de felicitat y d' angunia.

—Artur, Artur, mon fill, mon fill amat!

Y caigué en los brassos d' ell, que estrenyé contra son pit mil voltas aquella blanca, estimada y venerada testa que tants anys feya somniava sens arribar may á trovar.

Quan despres de haverla besada y tinguda abrassada per llarga estona, la apartá de sí, aquella testa caygué enrera sense moviment.

Havia mort.

La dida del hereu dels Torrellas confessá sos crims. Fugitiva de sa terra ab son marit per la mala conducta d' aquest, trovaren amparo en l' antich casal de La Roca: quan son marit hagué comés lo robo de las joyas de Na Elionor, se n' aná á la ermita del mont; assessiná al ermitá, y vestí sos hábits, sortint á la nit á fer sas correrias: uns quants homes de mala vida se juntaren ab ell, y ella, que tenia una boja passió per son marit, no tingué valor pera negarli lo que ell li manava, que era que li portés al fill dels senyors pera que d' eixa manera, si algun dia l' agafavan, los lo tornaria en cambi de la vida que li perdonessen. Quan aquella nit lo Senyor de La Roca, que era ab qui menos pensavan, se 'ls aparegué, trobantlos ab gran gatzara celebrant un robo quantiós comés aquell dia, descubrint aixis sos malifets y la traició d' ella, no tingueren mes recurs que matarlo, mes al ferho, 'l senyor ferí mortalment al malfactor, y arrencá en la lluyta la arrecada de sa orella, que ella, ab la dolor que li causava, no 's cuidá de recuperar: los demés lladres eran tots fora, de manera que ni sapigueren lo que havia passat.

Artur, en tant, sens tenir los instints cruels y sanguinaris de son didot, l' havia superat en valor, enginy y atreviment, per lo que tant s' havia ben fet voler dels de la partida que apesar de sa gran joventut l' aclamaren per son capitá. Lo didot hagué d' aixó tal enveja, que ferit y tot com estava, se convingué ab uns quants pera matarlo; mes aqueixos li feren traició, y quan ho contaren als altres, li donaren entre tots la mort que ell preparava á Artur.

Un any despres dels sucesos que acabem de relatar, una gran festa tenia lloch en lo antich Castell de La Roca. Per tots costats se sentian riallas, y la alegria revivia en tots los semblants. Lo jove senyor de Torrellas esposava aquell dia á sa

hermosa cosina Blanca que ja havia tornat á recobrar tota sa vivesa y picaresca alegria.

Pels rostres dels desposats passava, empero, un núvol de tristesa que sa present felicitat no acabava de desvaneixer del tot, quan posavan sos ulls en lo buyt sitial de vora la llar, hont Blanca havia dit á Artur que acostumava á asseure sa pobra mare.